

הרב מרדכי פויגל
ארץ ישראל

מלחמת הקולמסים בנידון ירושת הרבנות

קונטרס 'כתר תורה' - קונטרס 'כתר מלכות' - 'הקונטרס שנגנו'

מבוא

הפולמוס ההלכתי הנרחב בנידון "ירושת משרת הרבנות" הינו אחד מהסוגיות ההלכתיות הסוערות והנושאים המסובכים, שבתולדות דברי ימי קהילות ישראל. הפולמוס הינו רחב היקף, ומתפרש על פני עשרות ומאות תשובות ארוכות ומפולפלות בספרי השו"ת. לאורך כל השנים והדורות שגלו ישראל מאדמתם, מימי הראשונים, הריב"ש ובעל התרומת הדשן, עד דורות האחרונים וזמנינו אנו, כמעט ולא הייתה קהילה בישראל, אשר לא הזדמן אצלם דין-תורה או סכסוך-קהילתי, בנידון שררת הרבנות, חוקתה וירושתה. עד כדי כך הייתה שכיחה המחלוקת בנידון השררה וירושתה, עד שמצינו בדברי הימים של קהילות ישראל בתפוצות ובגולה, שייסדו "בית מיוחד לענייני שררה"¹, בכדי לפתור בדרך התורה וההלכה, את הסכסוכים שסבבו סביב ציר השררה, חוקתה וירושתה.

המאמר דלהלן הינו 'נספח' לפרק נרחב בנידון 'ירושת הרבנות וכתר תורה' וכמאתיים עמודים לע"ע, שנכלל בתוך חיבור מקיף בנידון השררה וירושתה, העומד כעת בשלבי עריכה.

1 בדורות קדמונים, היו קהילות בישראל, שבהם היה "בית דין מיוחד לענייני שררה", עקב ריבוי הסכסוכים בענייני השררה וירושתה. תפקידו היה ליישב את כל הפלוגתות והסכסוכים בנידון השררה. ראה לדוגמה בספר הרבנות והקהילות בצרפת ובצפון אפריקה הצרפתית, עמוד 127, ע"ש. וראה עוד בספר הזכרון זכור לאברהם עמוד 211, ובספר בגדי ישע תולדות המחבר עמוד 151, שהגאון רבי יוסף משאש ז"ל, [מחכמי הספרדים, שימש כרב הראשי בעיר תלמסאן שבאלזיר, ולאחמ"כ כחבר ביה"ד בעיר מכנאס שבמרקו, ובסוף ימיו כרב הראשי של חיפה] שימש במרוקו כאב "בית הדין המיוחד לענייני השררה" ע"ש.

כעין זאת מצינו תקנה קדומה לרבינו יצחק הנגיד, שנתקבלה ע"י חכמי ירושלים, להקים בית-דין מיוחד לסכסוכים בין בעלי תורה, דיינים, חכמים, ובעלי השררה. "הסכמת הנגיד" הובאה בספר כתר תורה לרבי שמואל די אבילו, (נדפס באמסטרדם שנת תפ"ה), והובאה בספר תולדות חכמי ירושלים לרבי אריה לייב פרומקין, ח"א עמוד 31, שרבינו יצחק הנגיד שולאל [אשר היה נגיד היהודים בארץ מצרים ובארץ ישראל, ע"פ בחירת היהודים, וכן מטעם המלך ושריו, ראה אודותיו שם עמוד 25 ואילך] תיקן בשנת הרס"ט ליצירה, כמה תקנות וסייגים בענין הקהילות והנהגת החכמים שבירושלים תובב"א, ובהגיע דבר מלכות לפני החכמים רבני הישיבה בירושלים, קימו את הדבר בכ"ג סיון שנת הני"ל, במעמד כל הקהל, ומעמד כל בני הישיבות בירושלים, ומעמד כל בתי דינים, בספרי תורות שבזרוע, ואחת מן התקנות היתה, "ועוד הסכמנו, ששום אדם שיהיה לו שררה על הציבור שיהיה בעל תורה או זולתו, - לא יהיה לו שררה ולא שום ממשלה ולא שום מינוי על שום בעל תורה שתורתו אומנתו, אבל אם יהיה לשום אחד מהם דין ודברים עם בעל תורה או עם דיין או עם איזה יהודי שיהיה בעולם בין עם יחיד בין עם רבים, יצא הדבר לפני החכמים הרשומים, וע"פ הרוב יפסק הריב"ש... והיינו, שאין לשום חכם או דיין, שררה על חבירו שהוא ג"כ חכם ובעל תורה, וכאשר יהיה איזה דין ודברים או סכסוך, יילכו לפני הבית דין המיוחד לכך. וטעם תקנה זו, עקב ריבוי החכמים שבירושלים, שלא תרבה המחלוקת ביניהם. וע"ע בספר ארץ ישראל בספרות התשובות ח"ב עמוד רל"ב, ובספר התקנות בישראל ח"ב עמוד קל"ד.

מחמת אריכות הדברים והסתעפויותיהם לא יכולנו במסגרת זו לפרוש את כל היריעה לאורכה ורוחבה, ורק הבאנו את תמצית הדברים באופן כללי, ובפרט את הקטעים הפולמוסיים. אי"ה כאשר נשלים את מלאכת עריכת הספר על מתכונתו, יבואו הדברים בהרחבה, בתוספת השקלא-וטריא ההלכתית, ראיותיהם ונימוקיהם, כראוי וכיאות.

היות והדברים עדיין עומדים בשלבי עריכה, נבקש להבהיר שייתכנו אי אלו אי דיוקים, ושגיאות מ"י יבין.

א. קונטרס "כתר תורה"

אחד החיבורים אשר נתייחד כולו לענין ירושת הרבנות, הינו הקונטרס "כתר תורה"² שחיבר הג"ר אשר לעמל שפיטצער אב"ד קירכדארף³, תלמידו המובהק של הגאון מאונסדארף הג"ר שמואל רוזנבערג, בו הוא תוקף את מנהג ירושת הרבנות שרווח בזמנו. חיבור זה הינו יחודי באופיו ויוצא מן הכלל בתוכנו, שכן רוב הפוסקים לאורך הדורות, ובפרט בתקופתו צידדו בעד ירושת הרבנות והנחלתה, וכך רווח המנהג בכל קהילות הונגריה וסלובקיה. גם בעל החתם סופר, ששימש כרבן של כל בני הגולה באותה תקופה, ורבים מרבני העיירות בתקופה ההיא נימנו בין תלמידיו, בתשובתו הידועה בחלק או"ח סימן יב שלל את

2 מפאת נדירותו של הקונטרס, עובדת קיומו נודעה לנו רק מתוך דברי הפרדס רימונים בקונטרסו 'כתר מלכות' שיצא להפריץ את קונטרסו של הג"ר אשר לעמל [ראה להלן]. בירור אודות הקונטרס ברחבי ספריות בארץ ובעולם העלו חרס. לאחר חיפוש נרחב הגענו בס"ד ובסיועו של הרה"ג המופלג ר' יעקב שלום ארנפלד שליט"א, אל ספריית אגודת חסידי בני-יורק, שם נמצא העתק של הקונטרס הנדיר. תשו"ח לש"ב האי חכם וספרא רבא הרה"ג גדליה אובערלענדער שליט"א רב דקהל היכל מנחם מאנסי נ"י. שפתח לפנינו את השערים והשיג לנו העתק של הקונטרס הנדיר.

3 נולד בשנת תרכ"ב, תלמיד הגאון רבי שמואל ראזנבערג אב"ד אונזדארף, בשנת תרנ"ה נתקבל לדומ"ץ בק"ק פאפא, ובשנת תרס"ט לאב"ד קירכדארף - אהלי שם, גוטליב, עמוד 440. 'היות כי הרה"ג הג"ר אשר לעמל שפיטצער] אבד בימי השוד והשבר אשר קרה אותנו, לכך אאריך קצת בשבחיו וקורותיו עד כמה שידועים לי. הוא היה יליד וערבא [במדינת סלאוואקיה]. אבותיו היו בעה"ב עניים, ובטל ילדותו למד אצל האב"ד במקום מולדתו אשר היה הרב הגאון המפורסם ר' קאפיל רייך זצ"ל, שהיה אח"כ האב"ד דעיר הבירה בודאפעסט. ואח"כ למד אצל אונזדארף, ובפרעסבורג אצל מרן בעל השבט סופר ז"ל, והיה ת"ח גדול וחרף עצום ומטיף נפלא. והיות שהיה בן עניים והיה צריך לפרנסה, קבל עליו בבחירתו משרת מלמד תינוקות בק"ק מאגענדארף, ואז היה שם הרב הגאון מוה"ר משה כ"ץ ז"ל. ואח"כ נעשה חתנו של נגיד אחד בק"ק גאלאנטא וישב שם על התורה בבית חותנו הגביר, והיה כל ימיו מהקנאים הגדולים ומתנהג בחסידות, ומשם נתקבל לק"ק פאפא לרב בחבורת השי"ס ושם היו קורין את המשרה הזאת 'יושב אוהל'...] ואח"כ נתקבל לק"ק קירכדורף והיה רב גאון מפורסם ודרשן נפלא, חבל על דאבדין - אור פני יהושע [בוקסבוים] תולדות המחבר עמוד כא.

ביתר הרחבה ראה אלה אזכרה, ח"ג עמוד 159 ואילך. בין הדברים המובאים שם: 'משכמו מעלה היה גבוה מכל העם, בעל קומה זקופה ורוח אמיצה שלא נרתע בפני איש ונהגיד תמיד את אשר היה עם לבו, דבר שגרם להתנגדות לא מעטה אליו. בגלל תקיפות דעתו פחדו ממנו רבים. הרבנות הקטנה בעיירה צודית בקירכדארף לא התאימה לאישיותו הגדולה, אבל עמדתו הבלתי פשרנית לגבי כל התופעות שהן בניגוד לרוחו הביאו לידי כך שקהילות גדולות בהונגריה סירבו להציע לו את כסא הרבנות, אף כי היה לכלל הדעות ראוי ומוכשר לכך [...]'. לא מצאה חן בעיניו העובדה, שבמרבית הקהילות בהונגריה וסלובקיה עבר כסא הרבנות בירושה מאב לבן ומבן לנכדו. לדבריו, היתה שיטת 'חזקה' זו בניגוד לדעת התורה. קם והדפיס חוברת, בה הוכיח שאסור על פי ההלכה לבחור ברב אך ורק בוכות היחזקה, וכן אין על פי הדין שום סמך לתביעת הבנים לרשת את כסא הרבנות מאבותיהם. לדעתו, גרמה תופעה זו לירידת קרנה של הרבנות בכלל, כיון שלא כל נצר למשפחה רבנית מסוגל ומוכשר לשמש כרועה רוחני בקהילות גדולות ומפוארות. חוברת זו עוררה סערה בחוגים רבניים נגד הג"ר אשר לעמל, שלא נרתע גם נוכח דברי הביקורת שהוטחו נגדו, והוסיף להפיץ את רעיונותיו אלה, ראה שם עוד.

ירושת הרבנות וכתר תורה, אכן חזר בו לאחמ"כ בתשובתו שנדפסה שם סימן יג, ושוב פסק בעד ירושת הרבנות. וכדעתו בתשובה האחרונה, נקטו רוב הפוסקים והרבנים באותה התקופה, ורובם נסמכו עליו ועל דעתו. בזאת מתייחד קונטרסו של הג"ר אשר לעמל שפיטצער, אשר יוצא חוצץ נגד רוח הפסיקה והמנהג שרווח בתקופתו, ודוגל בעד ביטול ירושת הרבנות בכלל, ובפרט נגד כפיית הציבור והכרחתם לקבל את היורש לרב. בחיבורו הוא נוקט להלכה כדעת הפוסקים ששללו את ירושת הרבנות, ואפילו לשיטת החת"ס בתשובתו השנייה שהכריע בעד ירושת הרבנות בזמנו, הוא מגביל מאוד את זכות הירושה ומתנה אותה בהסכמת הציבור מרצונם החופשי.

הג"ר אשר לעמל שפיטצער, מלבד חיבור קונטרסו כתר תורה העוסק בנידון ירושת הרבנות, אף התעסק רבות בפועל בתחום מינוי הרבנים בתקופתו, ולעיתים רבות מצינו את שמו כמי שפעל והשתדל בעד מינוי רבנים מסויימים, או להפך לסכל מינוי של רבנים שסבר שאינם ראויים לשמש ברבנות. בפרשיות שונות הוא שימש כשליחו ואיש אמונו של רבו המובהק, הג"ר שמואל רונבערג אב"ד אונסדארף, שסמך ידיו עליו והסמיכו להשתדל בעד מינוי רבנים מסויימים, שסבר שהינם ראויים ומוכשרים לשמש ברבנות, וכן לפשר במחלוקות וסכסוכים שונים שהתהוו סביב ציר הרבנות. עד כדי כך היה מעורב בפרשיות קהילתיות שהתעוררו סביב מינוי רבנים, עד שכמעט ולא היה פרשיה בתקופתו שהוא לא היה מעורב בה, ולעיתים רבות הוא אף שימש כראש המדברים ועמד בראש המערכה. משכך, היה לו היכרות רבה עם סוגיית הרבנות וירושתה, היכרות שבאה לאחר נסיון רב בעיסוק ועשייה בתחום זה, והוציאה לו שם כבר סמכא ומומחה בתחום זה. מסתבר שדעתו ושיטתו בנידון ירושת הרבנות הפרושה בקונטרסו 'כתר תורה', התגבשה מכח היכרותו רבת-השנים ונסיגונו המוכח בנושא זה, שכן ע"י הכרותו ונסיגונו הוא התוודע לסוגיית ירושת הרבנות מכל היבטה, מעלותיה וחסרונותיה, וכנראה גם נחשף לעובדות שמטבעם אינם ידועות לציבור על בוריים, כמו מינויים של יורשים שאינם ראויים, סכסוכים קהילתיים קשים שהובילו לפילוג הקהילות, וכדומה, ומכח כל אלו התגבשה דעתו ושיטתו, ההולכת בעקבות מורו ורבו הגר"ש מאונסדארף, הדוגלת בביטול הנהוג של ירושת הרבנות.

כך למשל מצינו את הג"ר אשר לעמיל מעורב בכמה מינויי רבנים, כמו בפרשיית רבנות גאלנטא הידועה⁴, שם היה הג"ר אשר לעמיל שאף התגורר בעיירה זו מעורב בבחירת הרב, בהוראת רבו אשר שלח עליו מכתב מפורט על התנאים הדרושים לרב בישראל. בהמשך אף הציע הג"ר אשר לעמל את רבו עצמו להתמנות כרב בגאלנטא, ולאחר שרבו סירב, היה מעורב בבחירתו של המהרי"ץ דושינסקיא⁵. כך גם במינוי הרב בעיירת מאגענדארף, מצינו

4 בנושא פרשיה זו חובר הקונטרס פסק דין תורה של גאלאנטא, מונקאטש תרנ"ד, בו מובא העתק מפורט של הפסק-דין ונימוקי, בתוספת מכתבים מפוסקי הדור בתקופה ההיא, בנידון הנ"ל. אודות פרשיה זו ראה בהרחבה: דין תורה דגאלאנטא, שרגא צבי אולמאן, תשמ"ב ב"ב; זכור ימות עולם, יאקאבאוויטש, ח"ב עמוד שד"מ; בית יוסף להבה, תולדות מהרי"ץ דושינסקיא, ח"א עמוד רלו [בסוף הספר נדפס צילום של הקונטרס פסק ד"ת של גאלאנטא הנ"ל]; שו"ת נטע שורק, להג"ר שרגא צבי טעננבוים, אב"ד סענדרא וק"ק מעזא-טשאטה, חו"מ סי' א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח [רוב חלק חו"מ בספר מוקדש לנושא הרבנות]. בעל הנטע שורק, היה הבורר השלישי והמכריע בבוררות זו, ובתשובתו העלה בארוכה את עיקרי הדברים.

5 ראה בהרחבה: בית יוסף להבה, תולדות מהרי"ץ דושינסקיא, ירושלים תשנ"ג, ח"א עמוד רנו - ער.

את הג"ר אשר לעמל מעורב בבחירת הרב, לאחר שרבו הג"ר שמואל רוזנבערג אב"ד אונסדארף, ביקשו לפעול ולעשות כל השתדלות אפשרית בעד בחירתו של הג"ר יהושע בוקסבוים, שנמנה ג"כ כתלמידו⁶, מינוי שאכן יצא לפועל בהשתדלותו של הג"ר אשר לעמל.

גם בסכסוכים קהילתיים, היה הג"ר אשר לעמל מעורב, לעיתים כמפשר ומגשר ולעיתים כלוחם ונאבק, כמו בפולמוס הסוער בקהילת חוסט סביב בחירתו של הרב האחרון טרום השואה, מצינו את הג"ר אשר לעמל מעורב ומטפל בסכסוך הקשה והפרדת הקהילה יחד עם הג"ר שאול בראך והגה"ק רבי יואל טייטלבוים מסאטמער⁷. גם בפולמוס הרבנות בעיירת בערגסאז, לאחר פטירת האב"ד הקודם הג"ר שלמה סופר בתאריך ח"י אדר תר"ץ, סביב מינויו של חתנו, מצינו את הג"ר אשר לעמל מעורב בפרשייה, וככל הנראה אף עמד בראש המערכה. בקונטרס 'מכתב גלוי'⁸ שיצא לאור בבערגסאס בעקבות הפרשיה, מופיעים מכתביו המכילים את רוב רובו של הקונטרס, עד שנדמה שכל הקונטרס יצא מתחת קולמוסו.

ובכלל, נודע הג"ר אשר לעמל כמי שהתעסק רבות בענייני הכלל, וכדברי הג"ר ישכר שלמה טייכטאל במכתבו אל הג"ר אשר לעמל בנידון קונטרסו⁹, בו הוא מתריע על חורבן הקהלות הנצמח עקב המחלוקת שבוערת סביב מינוי הרבנים, שם הינו כותב אליו 'זכתי זאת אל כהדרגתי, יען כי הנדו עסקן בענייני הכלל' [...] וגם הגאון רבי מרדכי לייב וינקלער אב"ד מאד, שעורר לראשונה את הג"ר אשר לעמל לפעול ולהשתדל נגד המנהג של ירושת הרבנות, פנה אליו באמרו: 'הרב דקירכדארף הלא הוא עסקן בדברים הנוגעים לטובת הכלל, ישתדל נא לעשות תיקון למה שיש רבנים המפריזים על המדה בענין חזקת ירושת הרבנות עד שקשה לסבול'¹⁰.

מלחמתו של הג"ר אשר לעמל במנהג ירושת הרבנות, היתה בהשראת דעתו של מורו ורבו הגאון מאונסדארף ובשליחותו, שסבר שיש לבטל את ירושת הרבנות ואף השתדל רבות בכך, וכן ציווה לתלמידיו ומקורביו להמשיך אחריו במאבק זו כפי יכולתם. הג"ר אשר לעמל מציין במפורש שהקונטרס נכתב בהוראתו וציוויו של מורו ורבו, שסבר שירושת הרבנות גורמת ל'כיבוי אור וזיו התורה ועושה חורבן בקהילות'. גם הג"ר שאול בראך, שהיה גם מלוחמי תופעת ירושת הרבנות בדורו, והתאונן על כך רבות בספריו¹¹, כותב 'והגאון מאונסדארף זצ"ל השתדל הרבה לבטל במדינתנו חזקת ירושה ברבנות, וכן סיפר לי גאון מובהק מנוח זצ"ל שאמר כן אליו'¹². במקור אחר מובאת דעתו החריפה של הגאון מאונסדארף, שהורה לאחד

6 ראה: אור פני יהושע, ירושלים תרכ"ד, עמוד כא. נחלת יהושע, ירושלים תשס"א, עמוד 23.

7 ראה במכתביו המובאים בקונטרס 'כתוב זאת זכרון בספר', חוסט [ללא שנת הדפסה]. כפי הנראה פרצה המחלוקת בעיקר סביב אופן בחירתו ומינוי ע"י כמה מראשי הקהילה, ולא עליו באופן אישי.

8 ללא שנת הדפסה. אך מהתאריך המופיע במכתבי הרבנים המובאים בו, ניתן לשער שנדפס בסביבות שנת תרצ"א ואילך.

9 מובא להלן.

10 קונטרס כתר תורה, הקדמה, מובא להלן.

11 ראה בהקדמה לספרו אבות על בנים עמ"ס אבות, הקדמה לספרו חלק לעולם הבא עמ"ס אבות, שאול בחיר ה' עמוד לב, רפט.

12 בספרו על מסכת אבות חלק לעולם הבא, ווארנוב תרצ"צ, הקדמה עמוד יד. הוא מוסיף ביאור בדעת הגאון מאונסדארף, 'ובאמת רוב הממאנים בהיורש במדינו אלו, היו הממאנים ת"ח ויראים, ואין רבנים מבחוץ יכולים לידע

מהרבנים להשתדל בעד ביטול מנהג ירושת הרבנות, 'כי כן ציויתי מפי גדול הדור הרב הגאון הצדיק מאונסדארף אשר אמר לי כי בזמן הזה מצוה לבטל החזקות, כי רבים חללים הפילה ומהרס קרן התורה ועת לעשות לה' הוא'.¹³

קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל עורר סערה גדולה בקרב הרבנים באותה התקופה.¹⁴ מנהג ירושת הרבנות רווח מאוד בקרב רבני הונגריה וסלואקיה באותם השנים, ורוב הרבנים התמנו על כסא רבנותם ע"י ירושת הרבנות מאביהם או חותנם, כך שהקונטרס של הג"ר אשר לעמיל ערער על זכותם ההלכתית ע"פ דין תורה לשבת על כס הרבנות. יותר משהיה נוגע קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל לגבי הרבנים שישבו בהווה על כס הרבנות, הוא היה נוגע לגבי עתיד יורשיהם, בניהם וחתניהם. שכן בעוד שלגבי הרבנים שכבר ירשו את כס הרבנות והתמנו על מקומם של מורישיהם לא הייתה נפ"מ גדולה למעשה, שכן הלכה פסוקה היא ש'מעלין בקודש ואין מורידין', הרי שלגבי יורשיהם העתידיים, ערער הקונטרס על זכותם ההלכתית לרשת בבוא היום את כסא הרבנות. רבנים רבים יצאו חוצץ נגד הקונטרס, וחיצי ביקורת רבים הושלכו לעברו של הג"ר אשר לעמיל, שלטענתם מערער את חזקת הרבנות וירושטה 'אשר כל צדיקי וקדושי וגדולי רבותינו זי"ע פוסקים להדיא שגם בכתר תורה והרבנות ישנה חזקה'.¹⁵ אמנם הג"ר אשר לעמיל לא חזר בעדו, ואף המשיך להפיץ את שיטתו של רבו הגאון מאונסדארף, ולהשתדל בעד ביטול חזקת וירושטה הרבנות.¹⁶

ג. קונטרס "כתר מלכות"

לעומת הקונטרס 'כתר תורה', חובר באותה תקופה הקונטרס 'כתר מלכות'¹⁷ שחיבר הג"ר יואל ב"ץ אב"ד ערדעד והגלילות¹⁸, בעמ"ח שו"ת טירת הכסף וספר פרדס רימונים. הג"ר יואל

חסרונות היורש כמו הת"ח שדרו עמו יחד [...] אולם בכל זאת ודאי יארע לפעמים שהוא בלי חסרון והעם ממאנין בו, אבל הגאון מאונסדארף זצ"ל הן בזה להציל ברוב המקומות אפילו אם יארע לפעמים הפסד עי"ז. ועיי"ש עוד. ייתכן והגאון המנוח עלום השם, הינו הגאון רבי יצחק צבי (איציק הערש) אמסעל, אב"ד סטראפקוב ולאחמ"כ אב"ד זבארוב, מחבר הספר 'חשן ואפוד' על שו"ע חושן-משפט, שחיבר קונטרס מיוחד בענין חזקת וירושטה הרבנות, אך גנזה מחמת אימת הרבנים. בתשובה מכת"י המובאת להלן, הוא כותב 'כי כן ציויתי מפי גדול הדור הרב הגאון הצדיק מאונסדארף אשר אמר לי כי בזמן הזה מצוה לבטל החזקות כי רבים חללים הפילה ומהרס קרן התורה ועת לעשות לה' הוא'. אך לא ניתן לייחס את האימרה להג"ר אשר לעמיל שפיטער, שכן באותה עת עדיין היה בין החיים.

13 הג"ר איציק הירש אמסעל, רבה של זבארוב, מובא להלן.

14 ראה אלה אזכרה, ח"ג עמוד 159 המובא לעיל. וראה גם בקונטרס כתר מלכות שכותב שרבנים רבים 'מכל עבר ופינה' הפנו אליו מכתבים נלהבים אודות קונטרסו המשיג את קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל, ועודדוהו להדפיסו ולהפיצו [מובא להלן].

15 קונטרס כתר מלכות, במכתבו של גאון 'רב גדול מוקני התורה'.

16 אלה אזכרה, שם.

17 בתוך ספר פרדס רימונים, תרצ"ו, בדפוס המשובח והמפואר של ה"ה הרבני הגניד מו"ה מאיר ליב הירש נ"י, סאט-מורע (רומאניא) תרצ"ו. החלק השני של הקונטרס העוסק בהשגת גבול הרבנות, נדפס לראשונה בקובץ "תל תלפיות" שנת תרע"ב מחברת כ מכתב כג בשם קונטרס "בנוי לתלפיות" ולאחמ"כ צורף לקונטרס כתר מלכות בסוף ספר פרדס רימונים. יצויין שבחלק מהמדרות של הספר חסר הקונטרס הנ"ל.

18 הג"ר יואל ב"ר מאיר כ"ץ נולד בכפר האלמין. היה תלמידו של הג"ר יהודה גרינוואלד בסאטמער, הג"ר שמעון גרינפעלד בסמיהאלי והג"ר שלמה זלמן ארנרין בשאמלוי. חתנו של ר' יהודה ליב ויינברגר אב"ד ניגרשד שליד סאטמער. לאחר מלחמת העולם הראשונה העביר לו חותנו את הרבנות באחד הכפרים הסמוכים [צ'רטה] ועד מהרה נבחר לרבה של ארדר, אף היא ליד סאטמער. שמעו של ר' יואל כ"ץ יצא בכל המדינה ואף מחוצה לה כבקי

כ"ץ נודע בדורו כמומחה מופלג לענייני גיטין והיתר עגונות, וחלק הארי שבספרו פרדס רימונים, מוקדש סביב ציר זה. הקונטרס חובר כתשובה לקונטרס "כתר תורה" שחיבר הג"ר אשר לעמל שפיטצער אב"ד קירכדארף, וצורף בסופו של ספרו פרדס רימונים. הקונטרס תוקף בחריפות יתרה את דברי הג"ר אשר לעמל שפיטצער, וחולק עליו בתוקף רב. הקונטרס נכתב בלשון חדה וחריפה, בתוספת מובאות רבות מספרי השו"ת והפוסקים, ציונים ומראי מקומות, בהם המחבר מפלפל ומסתיע לביטוס שיטתו ודעתו, וניכרת בו בקיאותו הגדולה של המחבר. הג"ר יואל לא היה ככל הנראה פעיל ומעורה בסוגיית הרבנות כמו הג"ר אשר לעמל שפיטצער, שכאמור היה פעיל ומעורב בסוגיות רבות בנושא הרבנות בתקופתו, אך גם שמו שלא נפקד לגמרי. מצויה בדינו עדות על כך שהג"ר יואל שימש כאיש הקשר שבין לשכת הרבנות מטעם הממשלה ובין הרבנים וגדולי הדור, ומתוקף תפקידו שימש כמוליך ומביא ביניהם, והוביל מכתבים ואגרות מהממשלה לרבנים ובחזרה¹⁹.

עיון בקורות חייהם של שתי הרבנים האמורים²⁰, ששניהם היו מגדולי רבניה ופוסקיה של יהדות הונגריה בדור שלפני השואה, מגלה הבדל מעניין ואופייני. בעוד שהג"ר יואל כ"ץ היה נצר לשולשלת רבנים מיוחסת, שקיבל את רבנותו ע"י ירושה משפחתית מסועפת שהתמשכה למשך כמה דורות, ואף הוריש בהמשך את כס רבנותו לחתנו, הרי שהג"ר אשר לעמל שפיטצער בא ממשפחה פשוטה וענייה, ובצעירותו בתור אברך נאלץ לשמש לפרנסתו כמלמד תינוקות, על אף כשרונותיו המזהירים וגאונותו המפליגה, שכן לא הצליח להתמנות לרב בהעדר יחוס משפחתי כלשהוא. מתקופת היותו מלמד נותרו כמה מכתבים ששלח אליו רבו הג"ר מאונסדארף²¹, ובהם פרקי הדרכה למלאכת ההוראה והחינוך, שבאו כתשובה לספקותיו ושאלותיו של הג"ר אשר לעמל, שהסתפק האם לקבל עליו את משרת ההוראה עקב המודרנה שהתפשטה בין בני העיר, ולא התאימה לרוחו. כבר במכתבים אלו המגלים את התבלטותו ניתן למצוא את ניצני דרכו של הג"ר אשר לעמל, כמי שרואה המלאכתו מלאכת שמים ודואג גם לחיי הדת של הקהילה ע"פ התורה והמסורה, ואינו מתמקד רק במלאכת ההוראה בלבד. תכונה זו תלווהו לאחמ"כ לאורך כל שנות רבנותו, כמי שלאורך כל חייו דאג ונאבק למשמרת הדת והמסורת בקהילות²².

גדול בענייני גיטין ותקנת עגונות, והוא סידר את כל הגיטין שך יהודי סאטמער, שכן בעיר סאטמער עצמה לא סידרו גיטין בשל הספיקות לגבי כתיבת שם העיר. נספה בשואה - חכמי טראנילוואניה, ח"ב עמ' 131 בערכו. לפני רבנותו בעיר ארדר, שימש ברבנות בעיר נגרשט שגם היא ע"י סאטמער, אותה ירש מחותנו הג"ר יהודה ליב ויינברגר שהחזיק בה עד לפטירתו [תר"ץ], והוא ירשה מאחיו הג"ר שמואל ליב ויינברגר, שירשה מאביו הג"ר פנחס ויינברגר [אחיו של מהריא"ץ ויינברגר, רבה של מארגענטן, תלמיד החת"ס]. לאחר שנתמנה הג"ר יואל כ"ץ לרבנות ארדר, הוריש את רבנותו בעיר נגרשט לחתנו הג"ר שמואל טייטלבוים - חכמי טראנילוואניה ח"א עמוד לד.

19 ראה זכורימות עולם יאקבוויטש, ח"ג עמ' קעג. וראה עוד תשובה הלכתית ממנו שנדפסה בקובץ ירושת פליטה תשס"ו עמ' נו, בענין גילוי ראש במשרד ממשלתי, ע"ש.

20 ראה לעיל בהערות ובמצויין שם.

21 הובאו בספר תולדות שמואל, מאמר החינוך עיי"ש.

22 נתון זה שופך אור ומסביר במקצת את חילוקי הדעות שביניהם, שניכר ועולה אף מתוך דבריהם. הג"ר אשר לעמל מתאונן בקונטרסו על אותם אברכים ת"ח מופלגים, שכרסם מלאה ש"ס ופוסקים, והינם ראויים לשמש כרבנים בקהילות מפוארות שבישראל ולרומם את קרן הדת, אך אינם מצליחים להתמנות ולשבת על כס הרבנות בשל העדר יחוס משפחתי, ולעומתם מתמנים לעיתים כאלו שאינם ראויים כלל לשבת על כס הרבנות, אך ורק מחמת יחוסם וירשתם. כאמור, ניתן לומר שבטענה זו הרי שהג"ר אשר לעמל הוא בבחנת 'הוא היה אומר', ובדבריו אלו הינו מבטא את כאיבו האישי אותו חווה בעצמו בחייו. מיותר לומר שלא זו היתה הסיבה מאחורי מאבקו בתופעת

ג. הקונטרס שנגנז

ידוע לנו לפחות על קונטרס אחד שחובר כנגד מנהג ירושת הרבנות ע"י רב גדול ומפורסם, אך בסופו של דבר נגנז ולא יצא לאור עולם, מחמת שנפל אימת הרבנים עליו. פחד זה היה די מוצדק, כפי שניתן להזכיר מהסערה הגדולה שעורר קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל, שספג חיצונית ביקורת קשים מהרבה רבנים שיצאו נגדו ונגד קונטרסו. ניתן לשער שקונטרס זה אינו היחיד וסביר להניח שכבר היו חיבורים קודמים לו שגם כן נגנזו, ומאותה הסיבה.

מחבר הקונטרס היה הגאון רבי יצחק צבי (איציק הערש) אמסעל, אב"ד סטראפקוב ולאחמ"כ אב"ד זבארוב, מחבר הספר 'חשן ואפור' על שו"ע חושן-משפט²³. בראש ספרו מעטרים הסכמות הרבנים: הג"ר משה גרינוואלד בעל 'ערוגות הבושם', הג"ר שמואל ענגיל אב"ד ראדומיזשלא, הג"ר אליעזר דייטש אב"ד באניהאד ובעל שו"ת 'פרי השדה'. בתחילת ספרו, נדפס קונטרסו 'מחזיק ברכה' העוסק בעניני חזקה, יורד לאומנות חבירו, השגת גבול והמסתעף. חלק נוסף מהקונטרס²⁴ מוקדש לענין 'חזקת מינוי ציבור' ועוסק בנושאים הבאים: 'ש"ץ ושו"ב אי יש להם חזקה, אי שייך בזה משום משיג גבול על הבא לדחותו, בקבלוהו הציבור אי יכולין לחזור, אי יכולין להוסיף עוד שו"ב או ש"ץ, אם קבלוהו לזמן בכלות זמנו אם נדחה ממילא או לא או עכ"פ יכולין לידחות, אם נתגדל העיר אי יכולין להוסיף, בקבלוהו כמה מקומות שו"ב אי יכולין איזה מקומות לסלק לעצמן או לא, ועוד פרטי דינים'. באופן די מפתיע, למרות פירוט הדינים השונים בכל סוגי החזקות, נעדר מקונטרסו העוסק בחזקת מינוי ציבור כל הזכרה לגבי חזקת הרבנות. חזקת הרבנות היא המינוי הציבורי הראשון במעלה, וגם השכיח ביותר לגבי השאלות ההלכתיות שנקשרו לגביו, והעדרות נושא זה מהקונטרס די מפליאה.

סביר להניח, שלא היינו יודעים פשר לפליאה זו, אילולי מכתב בכת"י של המחבר הג"ר יצחק צבי אמסעל, שהתגלגל אל הגאון רבי ישכר שלמה טייכטאל, ע"י נכדו של הג"ר יצחק צבי הבחור כמר שמואל בראדי בנו של מו"ה משה בראדי מו"ץ בק"ק אונגוואר, שנמנה בין תלמידיו של בעל המשנה שכיר. במכתבה זה, חושף המחבר שכבר הכין וערך קונטרס שלם בענין חזקת הרבנות וירשותה, אך גנזו ולא הוציאו לאור עולם, עקב פחדו מתגובת הרבנים כנגדו על ששלל את חזרת הרבנות וירשותה, וכלשונו 'אמנם משכתי ידי מזה מפני כי לא רצייתי לצאת לקראת נשק, כי הרבנים דורשין דין לעצמן ועשו לדבר זה כאילו הוא מגופו של תורה, ומתלא אמרו אינשא 'דסקלין ושורפין על החזקות'. בין הדברים, הוא מסביר את סיבת כתיבת הקונטרס, בכך שקיבל הוראה מאת הגאון מאונסדארף להשתדל לבטל את מנהג ירושת הרבנות, וכלשונו: 'כי כן ציויתי מפי גדול הדור הרב הגאון הצדיק מאונסדארף אשר אמר לי כי בזמן הזה מצוה לבטל החזקות כי רבים חללים הפילה ומהרס קרן התורה ועת

ירושת הרבנות, שהרי כאמור קיבל כך להלכה מאת מורו ורבו הגר"ש מאונסדארף, וחי' לחשוד רב וגאון בישראל שיצא למערכה זו מחמת מניעים אישיים. אין הכוונה אלא להעיר, שלבד ממה שקיבל כן מרבו שציווהו להאבק בירושת הרבנות, וחזן מהיכרותו האישית עם תחום מינוי הרבנים בדורו מכח מעורבותו בפרשיות רבות, הרי שגם נוכח בחייו האישיים בחסרונה של ירושת הרבנות, אותה חווה על בשרו בעצמו, ומבין השיטין בדבריו מבצבצת ועולה כאבו האישי.

23 בארטפעלד (בארדיאב) תרע"ג.

24 מעמוד יא ואילך.

לעשות לה' הוא'. מענין כי גם מחבר הקונטרס הנ"ל, כמו גם הג"ר אשר לעמל שפיטצער מחבק הקונטרס 'כתר תורה', שניהם חיברו את חיבוריהם לאור דעתו של הגאון מאונסדארף וציוויו להם להשתדל ולבטל נוהג זה מן העולם.

וכך כותב הג"ר ישכר שלמה, בהשמטה לספרו שו"ת משנה שכיר:25

'ויען מצאתי מקום פנוי אמלא דבריי שבגליון ההספד הנ"ל, ואעתיק מקונטרס כת"י לחלק יו"ד להגאון האדיר מו"ה איציק הירש אמסעל ז"ל אבדק"ק זבארוב (שבא לידי ע"י נכדו תלמידי חביבי הב' החריף ובקי ירא ושלם כמר שמואל בראדי נ"י בן ליד"נ הרב הגאון מו"ה משה בראדי דומ"ץ דק"ק אונגוואר שליט"א) שכתב בזה"ל:

'בענין חזקת רבנות הנה כבר נשפכו ע"ז כמה דיות וכמה קולמסין נשברו, וכבר ערכתי בזה הענין קונטרס מיוחד, וכאשר הדפסתי ספרי חושן ואפור היה בדעתי להביא אותו לבית הדפוס, אמנם משכתי ידי מזה מפני כי לא רציתי לצאת לקראת נשק, כי הרבנים דורשין דין לעצמן ועשו לדבר זה כאילו הוא מגופו של תורה, ומתלא אמרו אינשא 'דסוקלין ושורפיין על החזקות', אמנם הקונטרס היה נשמר וחתום באוצרותי לעת מועד כי יעזרני ה' להוציא לאור את יתר ספרי. אמנם זה לא זמן כביר בא לידי תשובת אבני נזר להגאון מופה"ד מסאכטשוב טראיתי כי כמה דברים אשר כתבתי להביא ראיות נגד החזקה משמה מייתי הגאון ראייה איפכא, והוא הפליא והגדיל עשות יותר מכל אשר לפניו וכמעט שלא הניח זויות שלא נתחבט בה, והכריח דחזקת רבנות הוי ירושה וחזקה אפילו לקרובים וכש"כ לחתני לוקחי בנותיו. אך בתשובה זו העיד בנו הרב הגאון שליט"א שבסוף ימיו חזר מדבריו והעיד שבימיו יצא פסק מגדולי הדור לנגד דבריו, כי כ"ז שאין לבנו עכ"פ רוב בנין או רוב מנין אין לבן טענת חזקה, והגאון בעל אבני נזר ז"ל קלסוהו ואמר כי נחתו לעומק הדין להוציא הדין לאמיתו של תורה, ובנו כתב שם מדעת עצמו מ"ט שוי נפשו הדרנא.

לכן אמרתי אתחזקה ולעמוד על משמרתי, כי כן ציויתי מפי גדול הדור הרב הגאון הצדיק מאונסדארף אשר אמר לי כי בזמן הזה מצוה לבטל החזקות כי רבים חללים הפילה ומהרס קרן התורה ועת לעשות לה' הוא. ואחר העיון עוד הפים בדבר הלכה זו מצאתי כי כנים דברי מכל וכל, וראיות ברורות יתנו עדיהן ויצדקו'.

ואחר שהאריך במקורות נאמנים מסיק לדינא, דאין שום ירושה לרבנות, רק דהיכא דבן הרב שוה לזה שהקהל רוצים לבחור יש לבן הרב דין קדימה, אבל היכא דאינו שוה והקהל רוצים בגדול ות"ח מפורסם ודאי שמעלת עצמו לבחור בת"ח גדול עדיף יותר מקדימת בן הרב, וכש"כ דע"פ הרוב הבן אינו ממלא מקום אבותיו בתורה בזה לכו"ע ל"ה לא מנהגא ולא דינא, ואינון המחזיקים ביד בן הרב כזה המה עתידין ליתן את הדין, וע"ז אבלה הארץ ועל כיו"ב קונן הנביא על מה אבדה הארץ על לא שמרו תורתו, וע"כ תפוג התורה כידוע. ובבן שאין ממלא מקום אבותיו בחכמת התורה וביראת חטא לא ראוי לאותה איצטלי, ולא די ביראת חטא לחוד

דעיקר התמנות הרב הוא לכבוד תורתו, ואם אין העיקר אין הוא ראוי לאותה איצטלי (בפנים בתשובה ס"א הבאתי כן בפירוש בשם הספורנו דלא די ברב שהוא רק ירא"ש שהוא בכלל ע"ה חסיד אל תדור בשכנותו עיי"ש) וכל המעמיד דיין שאינו חכם בחכמת התורה הוא כאילו נטע אשירה וכ"ש במקום שיש ת"ח. וכבר כתבתי ראיות ע"ז מגמ' ופוסקים והבאתי כל מה שנאמר בזה בספרי האחרונים, והפסק של גדולי רוסיא הוא אמת וכל מה שכתב בזה האבני נזר הוא נדחה והוא בעצמו חזר בזה כאשר העיד בנו הרב, ומעשה רב שכן נעשה מעשה ע"פ גדולי מדינה הנ"ל, עכ"ל הגאון האדיר הנ"ל.

וב"ה שבדבריי שערכת בגליון הנ"ל כיוונתי לדעת רבינו הקדוש מאונסדארף זצוק"ל ולדעת הגאון הגדול המובהק שהיה גאון עולם בעל הקונטרס שצירף וזיקק הלכה זו ע"פ צווי הקדוש הנ"ל שהיה רואה במנהג הנ"ל חורבן הקהלות ועת לעשות לה' הוא לבטל זאת, כן יזכנו ה' תמיד לכוון לדעת קדושים אכ"ר.

למרות המשתמע מדבריו, על כוונתו להוציא לאור ביום מן הימים את הקונטרס, הרי שבפועל ככל הנראה הקונטרס לא נדפס מעולם ולא הגיע אל ידינו, וחבל על דאבדין. ייתכן וכת"י של הקונטרס גנוז אי שם אצל אחת מהספריות בעולם, שמא מוחזק הוא אצל אחד מנכדיו יוצא חלציו, ואולי נכחד שמו וזכרו מארץ החיים, וה' יודע.

ד. ניתוח המחלוקת וחילוקי הדעות ביניהם

מהבחינה ההלכתית-עקרונית, נדמה לכאורה כי אין מחלוקת גדולה בין בעל הקונטרס 'כתר תורה', לבין רעהו בעל הקונטרס 'כתר מלכות'. שניהם מסכימים על עקרון ירושת השררה, ובכללה גם ירושת הרבנות, וכפי דעת רוב הפוסקים שפסקו כך הלכה למעשה. למרות שבתחילת דבריו מאריך הג"ר אשר לעמל להכריע כשיטת הפוסקים שסברו שאין דין ירושה בכתר תורה ורבנות, אכן בסוף דבריו מקבל הוא למעשה את פסקו של החתם סופר בתשובתו השניה, בה הוא הכריע שיש דין ירושה ברבנות, אם כך איפה, שניהם מסכימים להלכה למעשה שהרבנות עוברת בירושה. הויכוח ביניהם נסוב בעיקר סביב המנהג המעשי, עד כמה יש לנהוג דין ירושה במשרת הרבנות בפועל, ובאיזה אופנים ומקרים יש לדחות את יישום ההלכה, וזאת עקב תפוצתה הרחבה של התופעה בימיהם, שלעיתים רבות נתמנו בנים של רבנים למשרת הרבנות, הגם שלא היו ראויים למלא תפקיד זה כראוי. משום כך, נחלקו דעותיהם איך להתייחס לכך, האם משום כך יש לבטל עד כמה שאפשר את מנהג ירושת הרבנות, או שמא יש להמשיך להוריש את הרבנות, כי אם להזהר וללחום כפי האפשרי בתופעה הפסולה האמורה.

אמנם בבחינה עיונית יותר, למרות הסכמתם המשותפת על עקרון ירושת הרבנות, מתגלה בדבריהם מחלוקת מהותית על תוקפה וגדרה של הלכת ירושת הרבנות, ובאיזה אופנים היא חלה. בעל הקונטרס כתר תורה, נוטה לאורך כל דבריו לטובת הציבור, ומצדד כפי יכולתו בזכותם של הציבור להתנגד אל המינוי. גם במקרה והיורש ראוי לרשת את כס הרבנות, מ"מ אם הציבור אינו מרוצה בו ואינו חפץ למנותו מאיזה טעם שיהיה, וכגון שטוענים שאינו מוכשר דיו להנהיג את הקהילה וכדומה, פוסק בעל הכתר תורה שאין ביכולת שום רב או ב"ד לכופם לקבל ולמנות את היורש לרב עליהם, שכן ירושת השררה תלויה ועומדת בהסכמת וריצוי

הציבור. לאורך כל חיבורו עובר כחוט השני העיקרון שלפיו זכות הציבור להתנגד למינוי היורש, ולא ניתן לכופם על כך בשום פנים ואופן. טובת הציבור וזכותם להביע את דעתם במינוי הרב לקהילתם, היא העומדת בראש סדר העדיפויות, ובכוחה אף לדחות את דין ירושת הרבנות. לעומתו, נוטה בעל הקונטרס כתר מלכות לטובת יורשי הרבנים, ומגן בכל התוקף על זכותם לרשת את כס אבותיהם, ככל אשר הם ראוים לכך. לשיטתו, אם היורש ראוי לשבת על כס הרבנות, אין בכח הקהילה להתנגד למינוי, מאיזה טעם שיהיה, ועל ב"ד לכופ ולאיים עליהם שיקבלו את היורש לרב. בין היתר מובאים בדבריהם נימוקים שונים, האם ירושת הרבנות היא תועלת לכבוד התורה ומשמרת הדת בקהילות, או שמא היא גורמת להיפך. שני הצדדים מביאים ראיות ונימוקים לשיטתם, זה בכה וזה בכה, וכדרכה של תורה.

קונטרס "כתר תורה"²⁶

א. 'על פי פקודת אדמו"ר הקדוש מאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק אונצדארף זצ"ל'

קונטרס 'כתר תורה'

והוא ברור הלכה של החזקה בענין ירושת הרבנות אשר חברתי בעזה"ת על פי פקודת

אדמו"ר הקדוש מאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק אונצדארף זצ"ל

לפני כמה שנים אני הצעיר

אשר לעמל סג"ל שפיטצער

חונה פה ק"ק קירכדארף יע"א

נדפס בבית הדפוס של ר' שמואל שמעלקא קליין נ"י דק"ק בערגסאס²⁷

כבר בדף השער, מציין הג"ר אשר לעמל שהקונטרס נכתב בהוראתו ופקודתו של מורו ורבו 'אדמו"ר הקדוש מאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק אונצדארף זצ"ל'. ניתן לשער שהסיבה לכך היתה, היות והג"ר אשר לעמל הבין היטב שקונטרסו השולל את ירושת הרבנות נגד הסכמת הקהל יעורר סערה בין הרבנים בדורו, וללא ספק לא יעבור בשתיקה מצידם, ובודאי שיהיו כאלו שיצאו נגדו בקול רעש גדול, כאשר אכן היה בפועל. משום כך, חיבור מהפכני ומעורר סערה שכזו לא היה יכול לצאת תחת שמו בלבד, שכן היה בטל כעפרא דארעא למול דברי שאר הרבנים שבדור שמן הסתם יהיו כאלו שיצאו נגדו בחרב וחנית, ולא היה משיג כלל את מטרתו. כבר הראנו לעיל שאחד מגדולי הרבנים באותה התקופה, שגם הוא הכין קונטרס כנגד ירושת הרבנות, גנזו ולא הוציאו לאור, מחמת פחדו מתגובת נגדית סוערת. מסתבר שגם הג"ר אשר לעמל הבין נכוחה את הסערה שתחולל חיבורו, ולשם כך חיפש אילן גדול להיתלות בו,

26 מפאת אריכות הדברים והשקו"ט ההלכתי כדרכה של תורה, לא נוכל במסגרת זו להביא את הדברים בשלימותם, וציטטנו רק את הדברים הנוגעים להבנת תמצית תוכן ומהות הקונטרס, ובעיקר את החלקים הפולמוסיים שבהם. בעז"ה כאשר נשלים את מלאכת החיבור בשלימותו, נקדיש מקום של כבוד לקונטרס מתחילתו ועד סופו, ושם נביא את השקו"ט ההלכתי בה נושא ונותן המחבר, בליווי הערות והארות כדרכה של תורה.

27 שנת ההדפסה חסרה, אך לאור דברי המחבר להלן שהקונטרס נדפס לאחר פטירתו של מורו ורבו הגאון מאונצדארף שנפטר בשנת תרע"ט? ניתן לשער שהקונטרס נדפס בסביבות שנת תר"ץ או בשנים הסמוכות לאחמ"כ. ועכ"פ לא יאוחר משנת תרצ"ב, שכן במכתבו של אחד הרבנים שנכתב בשנת תרצ"ב המובא בקונטרס 'כתר מלכות', מציין הקונטרס 'כתר תורה' כעובדה קיימת.

לחסות בצילו כהגנה מפני חיצי ביקורת שיושחזו לעברו. אי לכך, ציין הג"ר אשר לעמל והדגיש כבר על דף השער שהקונטרס נכתב בהוראתו וציויו של מורו ורבו הגאון מאונסדארף, שנימנה בין גאוני וזקני הדור נשואי הפנים, בתקוה שעובדה זו תיתן משקל וערך לחיבורו.

לאורך כל הענין, ניכרת יראתם של העוסקים בנידון מפני תגובה אפשרית של אי אלו מן הרבנים, עד שאפילו הגאון מאונסדארף שהוא זה שציוה על הג"ר אשר לעמל לחבר את הקונטרס, לא הרדיב עוז לצאת לבדו למאבק נגד ירושת הרבנות, ונמנע ממתן הסכמה לקונטרס בטרם יסכימו עליו שלושה מגדולי הרבנים בדור, כפי שנראה להלן. לזכותו של הג"ר אשר לעמל ייאמר, שלמרות כל הקשיים שעמדו בדרכו, ולמרות כל הפחדים שמנעו מאחרים להביע את דעתם בגלוי, הרי שהוא נשאר איתן בדעתו ונאמן לשיטתו, והסיר מעליו את עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, והביע ברבים את דעתו להלכה, ללא מורא ופחד.

ב. 'הרב דקירכדארף הלא הוא עסקן בדברים הנוגעים לטובת הכלל, ישתדל נא לעשות תיקון [...]'

בהקדמתו, מסביר הג"ר אשר לעמל השתלשלות הדברים שהביאוהו לחיבור קונטרסו, בפגישה שהיתה לו עם 'הגאון הצדיק מופת הדור אב"ד דק"ק ה'מאד שליט"א' ה"ה הגאון רבי מרדכי לייב וינקלר בעל הלבושי מרדכי אב"ד מאד²⁸, בעת האסיפה הגדולה של חמש מחוזות קהילות מחזיקי הדת שהתקיימה בקהילת מישקאלץ, ושם עוררו הרב הנ"ל להכנס לעובי הקורה ולפעול בענין זה, 'לעשות תיקון למה שיש רבנים המפריזים על המדה בענין חזקת ירושת הרבנות, עד שקשה לסבול'. גם כאן מוזכר הג"ר אשר לעמל כמי שעוסק ופועל בענייני הכלל, ומסתבר שהפנייה אליו דוקא היתה לאור נסיונו המוכח בתחום הרבנות ומעורבתו בפרשיות קהילתיות שונות שהתעררו סביב ציר הרבנות וירושתה, וכנראה גם עקב אישיותו ותכונת רוחו, בהיותו נודע כרב תקיף ואיתן בדעתו, אשר אינו חת מפני איש, תכונת נפש שדרושה במיוחד בנושא רגיש כגון זה. למרות זאת, הג"ר אשר לעמל לא ראה את עצמו

28 לכאורה תמוה שהגאון בעל הלבושי מרדכי הוא זה שעורר את הג"ר אשר לעמל לפעול כנגד ירושת הרבנות, 'לעשות תיקון למה שיש רבנים המפריזים על המדה בענין חזקת ירושת הרבנות, עד שקשה לסבול'; בעוד שהוא עצמו בספרו לבושי מרדכי א"ח סימן י מביא תשובה מרבו הגאון רבי יצחק אהרן לאנדעסבערג אב"ד גראסווארדיין, בה הוא מאריך להקשות על תשובת רבו החתם סופר בא"ח סי' יב בה הוא שלל את ירושת הרבנות, והוא פוסק להלכה למעשה שהרבנות מונחלת ועוברת בירושה כדין שאר כל השררות והמינויים בישראל. לא מסתבר לומר שהביא כן משמיה דרביה אבל הוא לא סבירא לי הכי, שכן בעל הלבושי מרדכי הביא את תשובת רבו בספרו ולא העיר עליה כלום, וראה גם בצוואתו של בעל הלבושי מרדכי, שנדפסה בספר אור תורה, שווארטץ עמוד צז, בה הוא כותב 'וזהני מודיע לבני הקהילה כי ידידי הרב הגאון הצדיק בנש"ק מהו' חיים צבי עהרנרייך נ"ל לו משפט הרבנות לכל הדעות שנאמרו בענין ירושת הרבנות, מאשר הוא מגדולי המורים מומחים בכל צדדי ש"ס ופוסקים ושוי"ע ובספרי שו"ת כידוע ומפורסם בעולם מרב חוב"ק, ובלי ספק לא יגש שום איש להיות חומס מקומו ירושת אבותיו הגאונים וקדושים מופתי הדור ז"ע, ושארית ישראל לא יעשו עולה וצדקתו עומדת לעד [...] ויתרה מזאת, הג"ר אשר לעמל כבר בתחילת קונטרסו הוא מביא את התשובה הנ"ל ומרבה לדון בה, ואילו כאן בהקדמה משתמע שהגאון בעל הלבושי מרדכי הוא זה שעוררו לפעול ולהשתדל כנגד ירושת הרבנות (?).

על כרחך צריכים אנו לומר, שהגם שלהלכה סבר בעל הלבושי מרדכי כדעת הפוסקים שיש ירושה ברבנות, מ"מ לא היה ניחא ליה במה שכופין את בני הקהילה לקבל על עצמם את היורש לרב, וס"ל כדעת הפוסקים שלמרות שיש דין ירושה ברבנות מ"מ אי אפשר לכפות זאת על בני הקהילה, וכפי שביאר בהרחבה שיטה זו הג"ר אשר לעמל בקונטרסו. וכשנדייק בדבריו שהביא הג"ר אשר לעמל, אכן נראה שאין הוא מתאונן על עצם מנהג ירושת הרבנות, אלא על 'ההפרזה' שנהגו בכך, במה שנהגו לכפות את קיומה כנגד רצון הקהל, וכלשונו 'לעשות תיקון למה שיש רבנים המפריזים על המדה בענין חזקת ירושת הרבנות, עד שקשה לסבול' וכו', ודו"ק.

ראוי לצאת לבדו למערכה זו, בהבינו שהוא לבדו לא יוכל לצאת חוצץ נגד גדולי הרבנים שבדור, 'כי דבר זה צריך להיות נפתח בגדולים גאוני הדור נשואי פנים ומה פני יהלוך', וכאשר נכנס אל מורו ורבו מאונסדארף 'נשוא פנים שבדור', סיפר לו את פרטי העובדה. הגאון מאונסדארף שמח שמצא לו חבר בנידון זה, שכן 'ההפרזה על המדה בענין חוקת הרבנות היה לי מעולם למורת רוח' אך הוא עצמו לא נכנס לעובי הקורה מחמת הטרדות השונות שהעיקו על ראשו, וביקש מתלמידו חביבו הג"ר אשר לעמל שיברר את הנושא מבחינת ההלכה בכתב, וישלח לו לאחמ"כ את כתביו.

הקדמה

הלכה זו בררתי בעה"י לפני כמה שנים על פי פקודת אדמו"ר הקדוש הגאון מאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק אונצדארף זצוקללה"ה זי"ע, והכי הוי עובדא; בשנת תער"ב²⁹ זכיתי להיות בצוותא חדא עם הגאון הצדיק מופת הדור אב"ד דק"ק ה'מאד שליט"א בק"ק מישקאלץ יע"א, אשר שם נתועדו חבירי מחזיקי הדת של חמש מחוזות³⁰, ובשעת הפסק המועצה אמר אלי הגאון הנ"ל שליט"א: הרב דקירכדארף הלא הוא עסקן בדברים הנוגעים לטובת הכלל, ישתדל נא לעשות תיקון למה שיש רבנים המפריזים על המדה בענין חוקת ירושת הרבנות עד שקשה לסבול, והשבתי לו אם כי הדר"ג נ"י פנה אלי בדבריו אלה לא לי נוגעים הדברים, כי דבר זה צריך להיות נפתח בגדולים גאוני הדור נשואי פנים ומה פני יהלוך, ואני חושב שכונת הדר"ג בהיותו יודע שאני רגיל לבוא לפני אדמו"ר דק"ק אונצדארף הנשוא פנים שבדור שאעורר אותו בשם הדר"ג על ענין זה, והגאון הנ"ל שליט"א הסכים לזה, ואחר זמן מה עת שזכיתי לקבל פני אפי רברבא כבוד קדושת אדמו"ר זי"ע נומיתי לו הדברים, ושמח ואמר הנה מצאתי לי חבר (להבדיל בין החיים) הגאון המובהק דק"ק מאד שליט"א, ודע כי ההפרזה על המדה בענין חוקת הרבנות היה לי מעולם למורת רוח, כי לפי דעתי הכפיה וההכרח את הצבור לקבל בן הרב או חתנו נגד רצון הצבור מתנגד להלכה אפילו במקום שהבן ראוי לאותה איצטלא, **כי הציבור רשאי ולא אנחנו**³¹, ומכ"ש מה שמאיימין על הקהלות באיומים לקבל את הבן וכדומה אפילו אינו ראוי למלאות מקום אביו, והרבה יש לדבר מזה, והנה אתה יודע שמעמיסים עלי הרבה עניינים (כאן האריך קצת בדברי ענוה) עד שאי

29 שנת תרע"ב המצוינת כאן כעיתוי האסיפה בעיר משיקאלץ לכאורה אינה מדויקת, שכן למרות שבשנת תרע"ב התקיימו מספר אסיפות בעיירות שונות אך אף אחת מהן לא היתה במישקאלץ. האסיפות שהתקיימו בשנת תרע"ב הם; בתאריך י"ב אדר בק"ק אויהעל, בכ"ב אדר בק"ק פאפא, בחודש אייר שוב התקיימה אסיפה בעיר אויהעל אבל בקנה מדה גדול יותר שכן השתתפו בו נציגי חמש מחוזות נוספות ובתוכם 41 רבנים, בי"ז סיון בעיר מ. וואשארעהלי. בעיר משיקאלץ התקיימה אסיפה גדולה רק בי"א שבט בשנת תרע"ג, וכנראה לאסיפה זו כוונת המחבר. באסיפה זו השתתפו נציגי מחוז בארשאד ועוד 5 מחוזות גדולים נוספים, בהשתתפות הרבנים הגאונים בעל הלבושי מרדכי אב"ד מאד, אב"ד סיקסא, אב"ד פוטנאק, ס. פעטער, קאשוי, צעל, קאוועשד, עפעריעס, הגא"צ מוה"ר אלי כ"ץ אב"ד ראסלאוויטץ, טאלטשווא, אנאד, ועוד הרבה. את האסיפה ניהל הגאון רבי יוסף שלמה רייניץ זצ"ל אב"ד דקהל הספרדים במישקאלץ. ראה עוד בהרחבה בספר **זכור ימות עולם**, יאקאבבאוויטש, ח"ב עמוד תכט.

30 האסיפות הנ"ל בהערה הקודמת, נועדו לחזק את התבדלות הקהילות האורתודקסיות מהקהילות הרפורמיות (נעלאגין) ומחאה נגד כוונת התאחדות עמהם (אוניפקאצין). ראה **זכור ימות עולם**, שם, בהרחבה.

31 ההדגשה במקור.

אפשר לי להכניס עצמי בכל מה שמשימים לפני, אמנם גם מה שאין ביכולתי להשמט ממני הוא ג"כ יותר מכחי נפשי וגופי ע"כ אין לי פנאי לסדר הדברים הנוגעים בענין זה, ואתה פנוי יותר, ע"כ הננו מבקש ממך שתברר הלכה זו ותשלח הדברים לידי ואח"כ נדבר עוד מזה אי"ה.

ג. 'חלילה לי לקחת עטרה לעצמי לצאת לבדי בכרוזא נפיק בחיל'

הג"ר אשר לעמל, כתלמיד נאמן לרבו עשה כמצותו, והכין את הקונטרס הנוכחי בו האריך לברר הלכה זו של חוקת ירושת הרבנות, והעלה להלכה שהגם שהרבנות עוברת בירושה וכדעתו של החתם סופר בתשובתו השניה בה חזר מדעתו הראשונה, מ"מ זכות הירושה תלויה ועומדת בהסכמת הציבור והתרצותם. כאשר סיים את מלאת חיבור הקונטרס, הגישו אל רבו. רבו הגר"ש מאונסדארף הביע את הסכמתו לדברי הקונטרס וקורת רוחו מהנאמר בו, אולם סירב ליתן את הסכמתו בטרם יסכימו עליו שלושה מגדולי הרבנים שבדור. הג"ר אשר לעמל פירש את סירובו של רבו כביטוי לענוות רוחו ושפלותו בעיניו, ולכן לא ראה את עצמו מתאים לקחת עטרה לעצמו ולצאת בראש המערכה. אולם ניתן לשער שאותה יראה מתגובת הרבנים שאחזה בהגאון מזבראז שגנו בשל כך את קונטרסו בנידון ירושת הרבנות, לא פסחה גם על הגאון מאונסדארף, שלמרות גדולתו בתורה ויראה והיותו מוקני רבני הדור ונשואי פניו, למרות כך עדיין לא רצה לצאת לבדו למערכה נגד ירושת הרבנות, שהייתה נהוגה ברוב קהילות ישראל באותה תקופה. הנימוק שניתן לסירובו ע"י תלמידו הג"ר אשר לעמל מחמת ענותנותו אינו סותר להשערה זו, שכן יראה זו מחמת ענוה באה לו, שהרי אם היה מכיר בגדולתו והיותו נשוא הפנים בין הרבנים שבדור, כנראה שלא היה נמנע לצאת לבדו למערכה זו. אמנם למרות שלא רצה לצאת לבדו למערכה, בכל זאת הביע את הסכמתו להג"ר אשר לעמל שהינו יכול לפרסם את דעתו והסכמתו לדברי קונטרסו בין הרבנים. גם במקרים אחרים הביע הגאון מאונסדארף את דעתו לרבנים שונים, והתאונן בפניהם על חורבן הקהילות שנגרם ע"י נוהג ירושת הרבנות.³²

וקיימתי מצותו ושלחתי הקונטרס הנוכחי לידו הרמה, ולאחר זמן כשקבלתי פני קדשו אמר אלי בענותנותו שנינו לדבר אחד נתכוננו, כן הלכה זו פסוקה לפני מכבר כאשר בררת וסגנון אחד עולה וכו' ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, ודברייך טובים ונכוחים. אמנם חלילה לי לקחת עטרה לעצמי לצאת לבדי בכרוזא נפיק בחיל ולבקש שיחתמו עליו גדולי הדור ושאר הרבנים, כי אם זאת נעשה; אתה תשלח את הקונטרס הזה לשלושה או ארבעה מגדולי הדור צדיקים מקבלי האמת, ורשות נתונה לך להודיעם שאנכי הסכמתי עמך להלכה ולמעשה, וכאשר תגיע הסכמתם לידך ויהיו שלושה, אנכי (בענותנותו) אהיה סניף לאריות שבחבורה, ואז נשלח הדברים אל שאר הרבנים לעשות ולתקן התקנות אשר כתבת היוצאים מתוך הברור הלכה.

בפועל, לא הצליח הג"ר לעמל להשיג את הסכמתו של רבו, וזאת עקב היותו עסוק

32 ראה לעיל בדברי הגאון בעל המשנה שכיר בהשמטה, שהביא את כתי" של הג"ר יצחק צבי אמסעל, אב"ד זבארוב, שהעיד נאמנה 'כי כן ציויתי מפי גדול הדור הרב הגאון הצדיק מאונסדארף אשר אמר לי כי בזמן הזה מצוה לבטל החזקות כי רבים חללים הפילה ומהרס קרן התורה ועת לעשות לה' הוא. ואחר העיון עוד הפנים בדבר הלכה זו מצאתי כי כנים דברי מכל וכל, וראיות ברורות יתנו עדיהן ויצדקו'.

במערכה בענין 'שפירט' בפסח, שהגר"ש מאונסדארף התאמץ לאסור ולבטל בקרב קהילות ישראל, וגם הג"ר אשר לעמל התעסק בשליחות רבו בענין זה. גם לאחמ"כ, התחילה מלחמת העולם הראשונה, ועוד טרם שקטה הארץ נפטר הגר"ש מאונסדארף בשנת תרע"ט, כך שלא עלה בידי תלמידו הג"ר אשר לעמל להשיג את הסכמתו לחיבורו. יש להעיר, שהגר"ר אשר לעמל אינו מזכיר כלל האם מילא את בקשת רבו לשלוח את הקונטרס לשלושה מגדולי הרבנים ולבקש את הסכמתם, והאם עלתה זאת בידו. הוא רק מציין שאת הסכמת רבו לא הצליח להשיג עקב הסיבות הנ"ל, אולם לגבי הסכמות שאר הרבנים הינו מתעלם לחלוטין. יכול להיות שסיבות אלו גם מנעו בידו להתעסק בכלל בנושא חיבורו, אולם אין די בכך, שהרי למרות כל אלו עדיין היה יכול להתעסק ולהשתדל להשיג את הסכמות הרבנים גם לאחר שקוט המלחמה ופטירת רבו. מסתבר שהתעלמותו מכך נובעת מחוסר יכולתו להשיג את הסכמות הרבנים, שככל הנראה לא הסכימו עם מסקנותיו של חיבורו. הדים לכך ניתן לראות בדבריו להלן, שלא עלתה בידו לאסוף רבנים לשיבה כללית בנידון הירושה ברבנות, למרות שניסה לדבר על ליבם כמה פעמים. עובדה זו לא נעלמה מעינו של מתנגדו הג"ר יואל כץ, ששימש בכך לראיה כנגד דעתו של הג"ר אשר לעמל, כפי שיובא להלן.

וכן רציתי לעשות, אמנם אחרי כן היה ענין של שפירט של פסח³³ שהטריד אותו צדיק בחרדת אלוקים אשר עליו שישתרבו מזה מכשולות בחמץ בפסח, וגם אנכי הייתי שלוחא דרחמנא בענין זה לכמה מקומות עד אשר עלה בידו הקדושה לבטל ענין זה כידוע, ובתוך כך התחילה המלחמה הנוראה, וטרם שקטה הארץ נפלה בעו"ה עטרת ראשינו בשנת עטר"ת ולא נגמר הענין, ואין מי יעמוד בפרץ עד שיבוא בן פרץ בב"א.

ד. 'דע, כי במדינתנו לא נהגו חזקת הרבנות נגד רצון הקהלה'...

הוא מביא בשמו של רבו אסמכתאות רבות מקהילות מפוארות בישראל, שלאחר פטירת הרב לא מינו את יורשו על כסא רבנותו למרות היותו ראוי לכך, וזאת עקב התנגדותם של בני הקהילה שחפצו לחפש להם אחד מגדולי הדור, והינו מציין שהיה זה מנהג רווח ומעולם לא ערער על כך אדם מעולם, ולא הושיבו בי"ד על כך. וכמאמרם של חז"ל 'קריינא דאיגרתא אידי ליהו פרונקא' הוא מספר לתלמידו לבקשתו, על אי ירושת כסא רבנותו של אביו למרות שבני הקהילה חפצו בו ורק אחד מראשי הקהילה התנגד למינוי בכח הזרוע, בנמקו שעל האדם להתרחק ממינוי שררה ורבנות, וכמאמרם 'שנא את הרבנות', ורק כאשר משמים טובבו שיתמנה לכך אז עליו לקבל זאת.

עוד אמר פעם אחת, "דע כי במדינתנו לא נהגו חזקת הרבנות נגד רצון הקהלה, כי כאשר נסתלק מאור הגולה הגאון מהר"ם ברבי³⁴, הניח אחריו חתן הגאון ר'

33 ראה בשו"ת לבושי מרדכי בד' חלקי שו"ע (מהדורא רביעאה) סי' רכ"ד שסיים בזה"ל: וזה היום אשר בא לידי מכתב עז מהרב הגאון הצדיק אבד"ק אונסדארף שליט"א, לאסור איסור בכוח הגדול הראש דלברה מחזיקי הדת, והנה שמחתי כי לא צריכים לדידי, ובלי ספק דבריו הקדושים יעשו רושם ביתר עז, לשמוע דבריו הנני מוכן לקבוע פתקא הנ"ל בבהמ"כ ובבהמ"ד, ואין אחרי דבריו כלום וערעור או הרהור ח"ו, ותקותי כי יתבטל כל מלאכת שפירט הנ"ל ע"י מכתב פתגן הכתב ההוא וכו'. וראה עוד בשו"ת זכרון יהודה אור"ח סי' קצ"ד מה שהרעיש ע"ז הגה"ק בעל העצי חיים.

34 נולד בלהברשטט בשנת תפ"ה, תלמיד הג"ר צבי הירש חר"ף אב"ד הלהברשטט והג"ר יעקב כהן פופרש אב"ד

זעליגמאן זצ"ל שהיה ת"ח גדול מאוד, וחותנו הגאון מזכירו לשבח כמה פעמים³⁵, ועם כל זאת לא הושיבוהו על כסא חמיו³⁶, כי אם בקשו להם גדול הדור את הגאון מאור הגולה רבינו משולם איגרא מטיסמניטץ זצ"ל, וכאשר נח נפשיה דרב האי גאון ישראל, הניח אחריו בן ת"ח מפורסם³⁷ ולא מנוהו ק"ק פ"ב עליהם לרב, אלא בקשו להם אחד מגדולי הדור, ושמו בקלפי הגאונים מאורי הגולה, רבינו עקיבא איגר זצ"ל, וחתנו החת"ס זצ"ל, והברוך טעם זצ"ל, ודברי ר"ש³⁸ זצ"ל, ויצא החת"ס זצ"ל³⁹ ולא רפרף אדם מעולם על זאת, ועוד אני יודע מעשים כאלה ולא הרעישו עולם ולא הושיבו בתי דינים על זאת, עכל"ק.

אז אמרתי אליו, הנה אנכי מבין שבימים הראשונים אשר היו טובים מאלו, הת"ח בני או חתני הרבנים לא פנו אל הבתי דינים כאשר ראו שהקהלה מבקשת גדולים מהם, אבל אני יודע שכאשר נסתלק הגאון הצדיק אביו של כב"ק אדמו"ר שהיה רב בטיסאפורער שמו כל העדה עיניהם באדמו"ר, זולת הראש הקהל בחזקת יד לא

פפד"מ בעל שב יעקב. בשנת תקכ"ג נתנה לרבה של פרשבורג בה כיהן עד לפטירתו ביום ה' אב תקמ"ט ושם מנו"כ. מח"ס מהר"ם ברבי ב"ח עהש"ס.

35 ראה בספרו **חדושי הלכות מהר"ם ברבי**, הקדמה לח"א, זימתלמידי יותר מכולם, חתני הרב הגדול מו"ה זעליגמאן אשר סביב לשולחני לקטתי עמו באמרים ש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים לעומקה של הלכה...!

36 למרות שלא ירש את כסר חמיו ברבנות פרעשבורג, נתקבל לאחמ"כ לרבנות בעיר וועטש. אודות דברי ריבות שנתהוו סביב רבנותו של הג"ר זעליגמאן בעיר וועטש, ראה שו"ת **חתם סופר** ח"ו סי' נ"ה, ובמכתבו של הג"ר בנימין וואלף לעו אב"ד ווערבו בעל 'שערי תורה' שנתפרסם בקובץ **צפונות** יד עמוד לג.

37 ה"ה הג"ר יצחק אליהו איגרא, בנו יחידו של הג"ר משולם איגרא. יש להעיר שאין להביא כ"כ ראייה מכך שלא ירש את כס אביו, שכן נפטר כשנתיים לאחר פטירת אביו, בדמי ימיו בעודו צעיר לימים, בהיותו בן עשרים שנה בלבד. אולם למרות זאת, קצת ראייה יש כאן, שכן היה מופלג וחרף עד מאוד, ואביו החשיבו לגאון גדול ממנו עצמו, עד שהציעו עוד בהיותו חתן לקהילת פראג שימלא את מקומו של הגאון בעל הנודע ביהודה (!). באותם ימים לא היה זה מקרה נדיר שיקבלו רב צעיר כ"כ, ובפרט כאשר היה עילוי חריף ומפורסם. ראה אודותיו בספר **גרים המעלות**, מפעלות ומעלות גאון רבנו משולם, שבח קנעביל מטיסמניץ, הוצאה שניה תרפ"א, וינה - רבינו השאיר אחריו בן יחיד בשם ר' יצחק אליהו, נולד בעיר טיסטמניץ בשנת תקמ"ד. בנו הקטן היה בוצין בוצין מקטפי ידוע [...]. וכבר שש ושבע ידע לסלסל ולפלפל בפולפלא חריפתא של מטעמי תורה, וכל דבר גדול וקשה לסקל ולשדר, והרים וגבעות על שדה התלמוד לעשות כמישור ולעשות מטעמים בדברי אגדה כאשר אביו אהב. ובעת הזאת כבר יצא שמו לתהלה ולתפארת, וכי לבו לב הארי ושכלו כבר היה מזוקק שבעתיים להבין ולהשכיל בעמקי ים התלמוד ובפוסקים כאחד הגדולים אשר בארץ המה [...]. וכאשר אביו הגאון נסע עמו על הנשואין שהיתה באם הדרך דרעודען עברו דרך העיר פראג, ונכנסו חכמי פראג אליו, ובקשו לשמוע ממנו חדושי תורה, והוא הישב להם הציעו לפני איוזה גמרא, ועליה אבנה את חדושי תורתו. וכאשר כן עשו אמר על הגמרא הזאת פלפולא חריפתא בערך חצי שעה ועלה הרים בבקיאיות נפלאה. אולם המה לא הבינו דבריו ויצאו ממנו בפחי נפש, כי רבינו משולם מלבד עומק דבריו היה גם מהיר בלשונו ועי"ז לא יכלו להבין דבריו, ובקשו ממנו שהוא ילאט להם כי דברי חכמים בנחת נשמעים. והשיב להם כי אי אפשר לו לדבר בנחת ובמתנות, וגם קשה לפניו להגיד דבר אחד שני פעמים, כי בכל פעם נתחדש לפניו דרכים אחרים, וקושיות ותירוצים שונים. אך צוה לבנו החתן ר' יצחק אליהו שהוא יגיד להם את אשר אמר לפניהם, והוא החזיר על דברי אביו הגאון כהיותן ברוב דעת ושכל, והאנשים השתוממו מאוד לגודל החריפות והבקיאיות. ואז היה אחר מות הגאון בעל הנודע ביהודה, ויבקשו בני העיר פראג את רבינו משולם שהוא יקבל את משרת הרבנות, והוא יישב על הכסא אחר בעל הנודע ביהודה. ואמר להם רבנו משולם, אין את נפשו לעזוב את העיר פרשבורג, אולם אם יאבו שמוע לעצתו יקבלו את בנו החתן לרב אב"ד עליהם כי יש לו מוח גדול וחרף יותר ממנו, והוא גאון עצום. אולם המה התבוששו לקחת עליהם לרב איש עול ימים כמוהו [...]. וראה עוד שם אודות פטירתו בדמי ימיו, ואת הסיבה לכך עקב הבזיון שנגרם בחתונתו לבנו של רבי יהונתן אייבשיץ, שבימי עלומיו הלך בדרך עקלקלת אולם לעת זקנותו חזר למוטב ונעשה בעל תשובה, עובדה הרמוזה על מצבתו, יעו"ש.

38 ה"ה הגאון רבי שלום אולמן (חריף), אבדק"ק לאקענבאך, בעל 'דברי ר"ש'. אגב יצוין, שמשפחת שולמן שימשו ברבנות קהילת לאקענבאך כמאה שנים רצופות.

39 ראה חוט המשולש החדש עמוד נח בהרחבה.

נתן אדמו"ר בקלפי, ובחרו באחר, ולמה לא תבע להושיב בי"ד על זאת, הלא מבלעדי החזקה הצבור היו חפצים בו. ענה כבוד קדושת אדמו"ר "מה זו שאלה, הלא משנה שלימה שנינו ושנא את הרבנות, אלא אם בא לו לאדם בלי שום השתדלות משמים קזכי ליה, אבל מי שיראת שמים נוגע בליבו ודאי לא יעשה שום פעולה לקבל עליו אחריות דעלמא, הלא ידוע חרדת אלוקים של האי סבא קדישא גאון דורו רבי עקיבא איגר זצוק"ל, כמה התאונן על זה שנעשה רב, ולולא שעכבוהו גדולי זמנו היה מסיר הרבנות מעל שכמו, ואנן מה נענה אבתרייה" ע"כ דברי הקדוש זי"ע.

ה. 'ונסיתי כמה פעמים לדבר על לב הרבנים גדולי מדינתנו שיתקנו ענין זה ע"י אסיפה כללית של רבני מדינתנו, ולא עלתה בידי'...

המחבר מסביר את הסיבה שהביאתו להדפיס את הקונטרס ולהוציאו לאור עולם, למרות שנסיונו לכנס אסיפת רבנים בנידון לא עלתה בידו, ונקל לשער את הטעם לכך. לאחר פטירת רבו הגאון מאונסדארף, שיזם את המערכה וחיבור הקונטרס כנגד ירושת הרבנות, נותר הג"ר אשר לעמל לבדו במערכה. מסתבר שאף רב לא שש להצטרף אליו, ובפרט כאשר לא היה לו אילן גדול להתלות עליו בדמותו של רבו הגאון מאונסדארף. למרות כך, הג"ר אשר לעמל לא הרים ידיים, וכנאמן לשיטתו של רבו החליט להמשיך במערכה, ולהדפיס את הקונטרס. את הנימוק שהביאו לכך, הוא מבאר בראותו 'שבכל יום ויום ענין זה נפרץ יותר, וכמה קהלות מתדלדלים על ידי זאת, בהקדם דרוש באגדה:

והנה לא עלה על דעתי להדפיס קונטרס זה, בזכרי דברי רבינו הגדול הפני יושע⁴⁰, מי הוא הראוי לחבר חיבור להפיצו על פני תבל, ואני בעו"ה לא הגעתי לידי מיידה זו לחבר חבור הן גדול או קטן, ונסיתי כמה פעמים לדבר על לב הרבנים גדולי מדינתנו שיתקנו ענין זה ע"י אסיפה כללית של רבני מדינתנו, ולא עלתה בידי, והנה ראיתי שתי ראיות, אחת שבכל יום ענין זה נפרץ יותר, וכמה קהלות מתדלדלים על ידי זאת, עד שיש לחוש שתלמידים שלא שמשו כל צרכם ישבו בראש רוב הקהילות.

ובזה פירשתי מה שדרשו חז"ל רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, והנה לפי משפט הלשון ומשמעו הקרא דיבר רק מאחד, ולפי דרשת חכמינו ז"ל דיבר משנים. אמנם נראה לי דגם לפי דרשתם הקרא לא דיבר אלא מסוג אחד, דהיינו מתלמידים שלא הגיעו להוראה ומורים, אלא שבאו לישב כפל הלשון ושינוי התוארים, כי בחלק הראשון משתמש הקרא בתואר רבים, ובסיפא בתואר עצומים, כי ידוע שהתואר עצום כולל יותר מרב, על כן בכל מקום שהוזכרו שניהם בא באחרונה, כמו רב ועצום, רבים ועצומים. על כן דרשו, כי אמנם גם אם יקרה שיש במקום אחד תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, רבים חללים מפיל, כי מכשיל כל עדתו בהוראותיו, אבל אינם בגדר עצומים, כי בשאר הקהילות יושבים כסאות למשפט תלמידים ששימשו כל צרכם ומורים כהלכה. אבל אם מונעים את

התלמידים שהגיעו להוראה להורות, כי מושיבים על כסא הרבנות יורשים שאינם ראויים לאותה איצטלא בחזקה, על ידי חזקה זו שלא נתבררה, ותמלא הארץ מתלמידים שלא הגיעו להוראה, אז עצומים כל הרוגיה של תלמידים הללו. ומיושב שדרשת חכמינו ז"ל אינה מתנגדת למשמעות הלשון.

שנית, תניא במסכת דרך ארץ זוטא, אבא שאול אומר מחלוקת בתי דינים חורבן לעולם, ולכאורה משמע שבא לגנות מחלוקת החכמים בהלכה, וחלילה לחשוב כן, דהא תנינן אע"פ שהללו אוסרים והללו מתירין וכו' אלו ואלו דברי אלוקים חיים. אמנם הוא לא אמר מחלוקת החכמים, כי אם מחלוקת בתי דינים, דהיינו במקום שההלכה פסוקה, ואע"פ כ נמצאו דיינים שרוצים להכריח לעשות נגד ההלכה, או שמחזיקים ביד זדים עושי רשעה, וזה ודאי חורבן לעולם.

ו. 'הנה כעת אירע באיזה קהילות שהיורשים ותובעי החזקה השתמשו באמצעים מגונים מאוד... להפק זממם להשתרר על הציבור נגד רצונם'...

הג"ר אשר לעמל מסיים בספרו אודות כמה פרשיות סוערות סביב ציר ירושת הרבנות שאירעו בתקופה שקודם הדפסת הקונטרס, בהם השתמשו הטוענים לירושת כס הרבנות באמצעים פסולים ומגונים 'שאינן להם היתר בשום אופן שבעולם' בכדי להשתרר על הציבור כנגד רצונם, מה שהביאו לידי הדפסת הקונטרס.⁴¹ הוא מבדיל בין אותם רבנים שבלבם מגנים דרכים אלו אך בפועל אינם נאבקים בתופעה זו מפני רצונם לשמר את מנהג ירושת הרבנות, לבין אותם רבנים אשר 'עיני שכלם לא הוכו בסנוורים על ידי שוחד וחזקה', והם 'מוחים בקול גדול כדת המחוייב'.

והנה כעת אירע באיזה קהילות שהיורשים ותובעי החזקה השתמשו באמצעים מגונים מאוד, שאינן להם היתר בשום אופן שבעולם, להפק זממם להשתרר על הציבור נגד רצונם, והגם שכל הרבנים מגנים בליבם דרכים כאלה, מ"מ מפני שרוצים להחזיק חזקה זו, המה מאשרים זדים ותומכים בידם בגלוי ובסתר, ולעומת זה הרבנים אשר עיני שכלם לא הוכו בסנוורים על ידי שוחד וחזקה, מוחים בקול גדול כדת המחוייב, בראותם את הנולד, הסכנה הגדולה אשר יוצמח מזה כמובן, ועי"ז קטוגריא בין הת"ח, ועליהם, וזה גורם להשפלת כבוד התורה בעוה"ר. על כן אמרתי הגיע העת להדפיס הקונטרס הזה עם התקנות שבראשו, אולי יקבלו האמת ממני שאמרו, לגדור פריצה זו, לטלק המחלוקת ולהרם קרן התורה.

ז. 'לא חידשתי שום שיטה'...

הוא מסיים את הקדמתו, בפנייה ובקשה אישית אל הקורא, שישים את עינו בדבריו

41 למרות שאינו מפרש לאיזה פרשיות, ניתן אולי לשער שכוונתו, בין היתר, לפרשיית הרבנות בעירת בערגסאז שהתרחשה בשנת תרצ"א, בה השתמשו לכאורה הצד הטוען לירושת כס הרבנות בפנייה לשלטונות. כפי שהובא לעיל, היה הג"ר אשר לעמל מעורב בפרשייה זו, ויתרה מכך, הוא אף הוביל את המערכה נגד הטוען לירושת כס הרבנות באותה פרשייה, ובפרט כנגד פנייתו לערכאות ונסיונו לכפות את הכתרתו על הציבור בכח הזרוע ע"י השלטונות. עת ההתרחשות מתאים לכאורה עם תקופת הדפסת הקונטרס, שכל הנראה היה בערך בשנת תרצ"א. גם הדפסת הקונטרס בדפוסו של שמואל קליין בבערגסאז, אפשר וקשורה עם הדפסת הקונטרס 'מכתב גלוי' העוסק בפרשיית הרבנות בבערגסאז הנ"ל, שגם נדפס באותו בית הדפוס בשנת תרצ"א, ומכתביו של הג"ר אשר לעמל מלאים בו מתחילה ועד סוף. אודות פרשייה זו, ראה משי"כ לעיל בהערה 8.

ובמקורות אותם הביא, בעין בלתי משוחדת, ויודה על האמת שבדבריו, בהם לטענתו לא חידש מאומה, כי אם בירר את דעתם של גדולי הפוסקים.

והנה הפנים של הקונטרס הוא אשר חברתי מאז, והדף האחרון הוספתי עת אשר בינותי בספרים שלא היו תחת ידי כאשר חיברתי גוף הקונטרס, והנה קראתי שמו 'כתר תורה' על שם הקרא בי מלכים ימלוכו, שכתר תורה מפני גודל מעלתו אינו תלוי בלידה וירושה. והנני מבקש מכל המעיין בו, שישים עין עיונו במקומות שהבאתי, אז אקוה שיודה על האמת, ובפרט שלא חידשתי שיטה חדשה, אלא שאני מפרש ומבאר דברי רבותינו הראשונים ודברי גדולי האחרונים בדורותיהם, הרשד"ם, עשרה מאמרות, והמג"א והבאר היטב, והתניא והחת"ס ומהר"ם שיק"ז"ל.

ח. 'התקנות'.

בראש הקונטרס מציב המחבר רשימה של 'תקנות' בנוגע לחוקת ירושת הרבנות, ועל יסוד תקנות אלו בנוי הקונטרס להוכיח ולבסס שתקנות אלו מושתתים על דברי גדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים, וכך צריך לפסוק הלכה למעשה.

התקנות

לסלק סלע המחלוקת מן הקהלות, ולהסיר הקטגוריא בין התלמידי חכמים ועליהם... הבאות לרגלי החזקה של ירושת הרבנות ולהרס כתר התורה

א. אם יש יורש והוא פונה אל אחד מבתי דינים הסמוכים בתביעתו הרבנות ע"פ חוקת ירושת אבותיו, והב"ד מודיע להקהלה שהוא ראוי למלאות מקום אבותיו ועל כן יש לו קדימה נגד אחר, אזי הקהלה מחוייבת לעשות אחת משתיים, או שבני הקהילה יעמדו למנין עליו לבדו, אם חפצי בו אם לא – או שישומו אותו גם כן בקלפי להיות אחד מן הקאנדידאטען⁴², ואם הקהל עשו כן ולא נבחר, אין לו שום תביעה ואין שום ב"ד רשאי להזדקק לדון בדבר הזה.

ב. אם הקהלה לא עשתה כן, אלא בחרו להם רב מבלי לתת היורש בקלפי, וגם לא עמדו עליו למנין, בחירה זו בטילה עד שיעמדו לפני ב"ד, לפי תקנת המדינה (או הקהלה, במקומות שאין שם הסתדרות כללית) ואם הקהל מבררים בפני הבי"ד שעל פי ההלכה אינו ראוי להיות רב, אז הבי"ד מאשרים הבחירה, ואין צורך לבחירה חדשה, ואם הבי"ד רואה שאין ממש בדבריהם, אזי הבחירה בטילה, וצריך הקהל לעשות אחת מהשתים ככתוב בסעיף א'.

ג. אם הרוב רוצים להושיב היורש על כסא הרבנות, ויש יחידים אשר מוחים, באמרם שאינם ראוי לאותה איצטלא, והמה רוצים לברר זאת בפני ב"ד, צריכים להושיב ב"ד על כך, ואם לא עשו כן ובחרוהו קודם לכן, בחירה זו בטילה מעיקרא, וצריכים להביא הענין בפני ב"ד, עיין דף האחרון סוף אות ב'.

ד. אין שום רב או ת"ח רשאי להשתדל שיקבלו אותו בקהלה שיש יורש אשר העיד עליו ב"ד שהוא ראוי לאותה איצטלא, והוא דבר המסור ללב ועל זה נאמר ויראת

וכו'. ומכ"ש שאינו רשאי לדרוש לנסיון בקהלה זו, ואם יעשה זאת אינם רשאים לבחור את הרב הזה שם.

ה. אם התובע הוא חתן הרב, והוא ראוי למלאות מקום חמיו, אז מצד ועשית הישר והטוב לעשות ככתוב בסעיף א'. אמנם אם לא עשו כן ובחרו באחר, מה שעשו עשוי, ואין לשום בי"ד להזדקק לזה, אמנם מה שכתוב בסעיף ד' שייך גם בזה, עיין דף האחרון אות ד'.

ו. כל החלטה והסכמת אקרו"ט⁴³, או הקהלה בדבר הנוגע לבחירת הרב, צריכה להיות דוקא על פי תקנת הקהלה, ואם האקרו"ט או הקהל עשו החלטה בענין זה שלא ע"פ תקנת הקהלה, אז אפילו אם רק יחיד מוחה בתוך ט"ו יום מיום ההחלטה, גם אם נעשתה בהסכמת כולם, וגם הוא היה באותה עצה, החלטה זו בטילה, עיין בדף האחרון אות ח'.

ט. 'כי יותר צריכים לחוס על נשמות הקהל שלא ינוהלו ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה, והוא אחד מענפי החזקה אשר על ידו תלמידי חכמים אשר מלאו כריסם בש"ס ופוסקים מונחים בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש'.

מכאן ואילך מרחיב המחבר לבסס את התקנות ולהראות את מקורם בדברי הפוסקים, תוך כדי שהוא מפלפל בדרכה של תורה בביאור הסוגיות, דברי הראשונים והאחרונים, ומסקנת הדברים העולים למעשה. בסיומו של הקונטרס, חותם המחבר בדברים נגד כפית הקהל לבחירת היורש, אע"פ שלפעמים יש בכך ממידת הרחמנות לחוס על משפחת הרב שנסתלק לעולמו, מ"מ יותר צריכים אנו לחוס על 'נשמת הקהל' שלא יונהגו ע"י מי שאינו ראוי לאותה איצטלא. בתוך הדברים מתמרמר המחבר על אותם 'תלמידי חכמים אשר מלאו כריסם בש"ס ופוסקים מונחים בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש', וכפי האמור לעיל, ניתן אולי לראות בכך רמז על כאבו האישי, כת"ח מופלג שלא זכה לשבת על כס הרבנות בעיר מכובדת המתאימה לגדלותו בתורה, עקב חסרונו של יחוס אבות. בדרך אגב הוא מזכיר גם את תופעת מכירת הרבנות תמורת תשלום כמו בשר באיטליז לכל המרבה במחיר, אמנם הוא אינו מרחיב בכך מחמת שאין זה מטרתו של הקונטרס:

הנה בסיום הקונטרס כתבתי שאין רשות לשום רב או בי"ד לכוף את הציבור או לאיים עליו לקבל את היורש במקום אביו נגד רצון רוב הציבור. ולפי שעל כל צרה שלא תבוא, יש רבנים שבשעת החמום מאיימים על הציבור לקבל מיד את היורש, ועי"ז עושים אסיפה כללית מיד ומקבלים את בן הרב, ומאחר שכפיה זו היא שלא כהלכה, ועוד לפעמים עושים החלטה להשיא בת הרב לבחור אשר ימלא מקום הרב, ואם אמנם דבר זה הוא ממדת הרחמנות אשר בה נצטוינו זרע אברהם, בכל זאת המה דרכים אשר לא שיערו אבותינו, כי יותר צריכים לחוס על נשמות הקהל שלא ינוהלו ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה, והוא אחד מענפי החזקה אשר על ידו תלמידי חכמים אשר מלאו כריסם בש"ס ופוסקים מונחים בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש. וכבר בשנת עת"ר לפ"ק התמרמר כבוד קדושת אדמו"ר מאוה"ג במכתבו אלי על ענין

43 כינוי לז' טובי העיר וראשי הקהל. אקרו"ט ר"ת אילופים ק'צינים ר'זונים וט'פסרים, או אילופי קהל ראשים וט'ובים.

כיוצא בו, על כן ראוי לתקן התקנה שבסעיף ו'.

ועוד היה ראוי לתקן ולעמוד בפרץ נגד המספחת אשר פסתה שיש קהילות המוכרות הרבנות באיטליז, וכל המרבה לספור מעות הרי זה משובח, או שהקהלה נותנת קצבה כמה צריך להשליש כל אחד מהקאנדידאטען, כמו שעשתה כעת קהלה אחת באונגארן, ומליזים שכיוצא בו נעשה בגבולינו. אמנם ממפני שאין מטרתי בזה הקונטרס לראשונה כי אם על ענין החזקה ולא הצעתי תקנה על זאת בתוך התקנות שבראשו, ה' ברחמינו ישיב שופטינו כבראשונה בבג"צ בב"א.

התייחסותו הנלהבת של בעל ה'משנה שכיר'

למרות שעלה בידו של הג"ר אשר לעמל שפיטצער לכנס אסיפת רבנים שיסכימו לדבריו, ויקבעו כן בתקנה הלכה למעשה, וכפי שהוא מציין בדבריו בהקדמה לקונטרסו, יש מן הרבנים שהסכימו עמו, ופסקו כן הלכה למעשה. ביניהם נמנה הג"ר ישכר שלמה טייכטאל, אב"ד ור"מ דק"ק פישטיאן – סלובקיה, מחשובי הרבנים בדורו, אשר נספה בשואה הי"ד. הג"ר ישכר שלמה נמנה ג"כ בין מקורביו של הג"ר שמואל רוזנבערג אב"ד אונסדארף, שחיבבו ואף השתדל בעד מינויו לכס הרבנות⁴⁴. היה מגדולי הרבנים שלחמו במנהג ירושת הרבנות, ובספריו ודרשותיו הרבה להתריע ולזעוק כנגד התופעה⁴⁵.

בספרו שו"ת משנה שכיר, בכרך החדש שנדפס לאחרונה מתוך כת"י⁴⁶, מופיעה תשובה אשר כתב אל הג"ר אשר לעמל שפיטצער, בה הוא מביע את הסכמתו לדבריו, ואף מוסיף ראיות והוכחות לשיטתו.

ואלו הם דבריו:

"בעזה"י פ' ויקרא תרצ"ד פישטיאן יצ"ו

שמחת פורים ואור ישועתה יופיע ביומא דפוריא הבע"ל לכבוד ידידי מחותני הרב הגאון הגדול המפורסם כו' כקש"ת מו"ה אשר לעמל שפיטצער שליט"א אבדק"ק קירכדארף יצ"ו.

אחדש"ה באהבה. קונטרס "כתר תורה" שהוציא לאור בענין ירושת הרבנות שבירר הלכה זו כשמלה, הגיענו נכון ותשואות חן חן לו, ויהי רצון שיעלה לו לסקל מסילה זו ולהסיר מכשול ולהרים קרן התורה בעזה"י. ובעיקר דבריו אני מסכים אתו להלכה ולמעשה, ולא באתי אלא להיות כויהודה ועוד לקרא ולהוסיף על דבריו מה שעלתה במצודתי בעזר השם".

על עיקר דבריו של הג"ר אשר לעמל, שאי אפשר להכריח ולכופף את בני הקהילה לקבל

44 ראה במכתבו של הג"ר יהושע בוקסבוים אב"ד גאלאנטא, תלמידו של הגאון מאונסדארף, אל הג"ר ישכר שלמה שנדפס בראש ספר שו"ת משנה שכיר ח"ב, או"ח, מכון ירושלים תשמ"ז, הכותב אליו ז'מה גם כד דכירנא חיבה יתירה שנודעת להדר"ג נ"י מכבוד קדושת רבינו מרן הגאון"ק מאונסדארף זצלה"ה, דעתי בנפשי כמה טרחות טרח אותו צדיק והשתדל להושיב הדר"ג נ"י בראש על גפי מרומי קרתא קדישא...

45 ראה: שו"ת משנה שכיר, ירושלים תשנ"ו, ח"א חו"מ סימן יב; שם ח"ב, הנקרא גם 'ויזרע יצחק', סימן סא; שם בסוף הספר עמוד קל"ט, מילי דהספידא בהערה; משנה שכיר - דרשות למועדים וזמנים, מכון קרן רא"ם ירושלים תשס"ח, עמ' תמו.

46 שו"ת משנה שכיר, ירושלים תשנ"ו, ח"א חו"מ סימן יב.

עליהם את היורש לרב, שעל אף שנפסקה הלכה שהשררה עוברת בירושה, מ"מ נדרשת הסכמת וריצוי בני הקהילה לכך, מביא בעל המשנה שכיר ראייה מחודשת שלא הובאה בדברי הקדמונים, מדברי בעל ה'אור זרוע', ומתוך דבריו הוא למד שני חידושים: א' שדין ירושת הבן לא נאמרה כי אם במקום שאין רב אחר עדיך ממנו, ב' ואפילו במקום שאין אחר עדיך ממנו מ"מ נדרשת לכך דעת והסכמת הציבור, ועל היורש לכתת רגליו ולשכנע את הציבור להסכים למינויו. וז"ל:

הדרגנ"י מסיק בקונטרסו שאין להכריח הציבור לקבל פרנס ורב כנגד רצונם, ונראה לי עוד ראייה לזה ממה שהובא באור זרוע הגדול בסוף הל' תפילה וסי' קידן תשובת הרב ר' משה בר חסדאי וכה לשונו שם, כדאי הוא להתאונן על סילוק הצדיק הרב ר' יעקב וסילוקו בעוון הדוק כאחד משאר צדיקים המסתלקים ומתכפרים, ואחרי שנמצא טובה בחייו ובמותו והניח זרע תחתיו שלמד תורה וראוי גם הוא לרצות בין ישראל לאביהם שבשמים אע"פ שלא הגיע למעלות של אביו ולחכמתו, טוב הוא שהיו מתרצים רבותיי לעשות חסד עם בנו כאשר עשו עם אביו, מאחר שאין להם גדול בחכמה מזומן וראוי לעמוד על מקומו, אך כמו שהוא מזומן לרצות בין ישראל לאביהם שבשמים כן שורת הדין ומשפט שירצה בין הציבור, וצריך הוא הבחור בן הרב להקיש על דלתי כל אחד ולפייסו ולרצותו ולהשוות את עצמו לאוהב לו ולמשרת להיות ניאות בעבודתו ויותר לקטן מלגדול ולרחוק מלקרוב, וכן רבותינו שעמו לפי גדולתן תהא ענוותנותן, גם הם יכניעו את עצמם לבקש מאחינו הממאנים שיכופו דעתם ויתרצו באגודה גם כי הם רבים עם הקרובים לבן הרב, לא נכון לגבר המחלוקת, עכ"ל הצריך לעניננו.

ויש ללמוד מדברי הרב ר' משה בר חסדאי הנ"ל שני דברים. א, ממה שכתב שטוב לחסד עם בנו וכו' מאחר שאין להם גדול בחכמה מזומן שראוי לעמוד על מקומו, משמע שאילו היה לפנינו גדול בחכמה מזומן הוא קודם לבנו. ב, דאף דאין עדיף מבן הרב, מ"מ צריך לזה דעת הציבור, ועל כן צוה על בן הרב להקיש על דלתי כל אחד ואחד ולפייס ולרצות את האנשים, וגם לצרף אתו עמו כל המחזיקים ביד בן הרב ויכניעו עצמן לפני הממאנים עד שיתרצו, ובפירושו כתב דאף אשר רבים מחזיקים ביד בן הרב ג"כ אין לכוף המעטים רק יפעלו בפעולתם לרצותם ושלא להגביר המחלוקת, וכמו שכתב הרב ר' משה הנ"ל עוד להן בתשובתו כי אפילו מעטים יכולים למחות. עכ"פ מפורש יוצא מפי גאון קדמון הנ"ל שאין לכוף את הציבור לקבל נגד דעתם ורצונם.

אלא שיש רבנים שהשיבו והשיגו על ראייה זו מדברי האור זרוע, שאין דבריו אמורים אלא בירושת חזן וכפי משמעות לשונו, ולא בירושת רבנות. אך בעל המשנה שכיר דוחה את השגתם ומוכיח באריכות כפירושו בדברי האו"ז, מחמת אריכות הדברים לא הבאנו את דבריו, והרוצה להחכים ישים עיונו במקור הדברים בפנים הספר.

הוא מוסיף עוד להביא מדברי הפוסקים, שאין לכפות על הציבור מינוי רב שאינו מקובל עליהם נגד רצונם, ואפילו גדול בישראל, יהיה מי שיהיה, אין לו לכוף את הציבור למנות עליהם רב שאינו לרצונם, שהרי אפילו הקב"ה ומשה רע"ה רועם של ישראל, לא רצו למנות לישראל נשיאים שאינם לרצונם. בתוך דבריו הוא מצטט מכתב סוער ונוקב ששלח הגאון

מהריא"ז ענזיל להגאון רבי שלמה קלוגר בנידון, וז"ל:

וכן בתשובת מהר"י ענזיל סי' י"ד וז"ל, וא"כ זר מעשהו להטיל עצמו על הציבור שלא לרצונם, וכבר אמרו חז"ל [וברכות נה, א] אין ממנין פרנס על הציבור שלא מדעתן, ואפילו הקב"ה ומשה רבינו ע"ה לא רצו למנות נשיאים שלא מדעתם של ישראל. [ועיין מזה בתשב"ץ ח"א סי' קס"א שכתב כהגאון הלז עיי"ש]. וכן שינה דבריו הגאון ר' ענזיל ז"ל עוד בסי' ק"ב בתוכחתו אל הרב הגאון מאור הגולה ר' שלמה קלוגר ז"ל שהעמיד בקהלה אחת רב שלא לרצונם, וז"ל [47...]. ועוד האריך

47 להבנת רקע הדברים, ראה שם סי' יד.

וזה תמצית לשון מהריא"ז בתשובתו אל הגאון רבי שלמה קלוגר: והנה לאחר בקשת המחילה מכ"ת, לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, ועדיין במקומי אני עומד בכל עצם העניינים שכתבתי לקהלת... ולקהלת... וח"ו לא נתתי תפלה לכ"ת ולא עלתה על קולמסי קללת חברי ולא הוצאתי דיבה ח"ו, כי אם במר נפשי וצקן רוחי שפכתי שיחי ודברתי קשות, כי רע עלי המעשה של כ"ת, כי שלחו אלי הרב המפורסם המנוח מ... ושאר נכבדי ויקירי העיר העתקות מהמכתבים אשר שלח כ"ת אליהם, שם הפריזו על המדה במכתבו אל עיר ואם בישראל, אשר בקרבה רבים מופלגים בתורה יראים ושלמים, דברי בוז וקלון. פתח דבריו [נדעתי כי טרם תיראון את האלוקים] הן המה הדברים אשר דבר מרע"ה לפרעה ולמצרים, ואיך הרהיב כ"ת בנפשו עו לדבר הדברים האלה אל צבור נכבד קהל עם קדוש.

וגם בעצם הענין העביר עליהם הדרך שלא כד"ת, כי נשאו לבו להשתרר על קהלה קדושה שאינה כפופה לו כלל וכלל, להעמיד להם מורה לפי דעתו שלא לרצונם. וכ"ש מי שאינו ראוי לכך, כי ידוע ומפורסם לכל העולם שאביו הרה"צ ז"ל בחיים חיותו הרחיק אותו מהוראת או"ה, ויצו להכריז בבה"כ שלא ישאל אדם שאלה באו"ה משום איש זולת הרב האב"ד עלובה עישה וכו'. ומעכ"ת לקח לו עטרה לעצמו כאילו לו לבדה ניתנה הממשלה בכל המדינות והערים הרחוקות והקרובות לכוף את הצבור לקבל עליהם רב ומורה אשר ישית הוא עליהם. ורבה המכשלה להעמיד דיין שאינו הגון, כאשר כ"ת בעצמו הודה במכתבו אליהם שלא עמד בנסיגון לפניו ולא בחן אותו אם יודע להורות [אלא] ססמך כ"ת עצמו על זכות אביו ז"ל שתסייעו להורות כדון, והם דברים מבהילים שאינם ראויים לצאת מפי ת"ח וירא"ש, ואין כדאי להשיב עליהן]. גם שלחו אלי העתקות מהמכתבים אשר שלחו לכ"ת, מתרפקין ודופקין על שערי רחמים להסיר סבלו מעליהם, לבלתי להחזיק ידי עוברי עבירה [הם המתפרצים ומתאמצים להעמיד הדיין שאינו הגון, והמה היו במורדי אור שמסרו את אביו הצדיק ז"ל וירדו לחייו עד שהיה בסכנה הוא וכמה מאות אנשים ישרים מתושבי העיר לבוא במאסר על כמה שנים, לולי רחמי השי" אשר פדה את עבדיו מצרתם כידוע לכל הערים הקרובות והרחוקות] מכל אלה לא התפעל כ"ת ולא השיב ידו מבלע ומהשחית נחלת יעקב.

חי נפשי כי נכמרו רחמי אל הקהלה הק', בהתחננם אל כ"ת ובהשתפך נפשם לפניו, כעיני עבדים אל יד אדוניהם, היו משתחיים לפניו להסיר אכפו מעליהם, ושלא להבעיר אש המחלוקת ביניהם. ובמחכ"ת הקשה את רוחו ואימץ את לבבו למען תתם ביד מבקשי נפשם אנשי דמים ומרמה, ועוד לא טוב עשה כ"ת לעולל בעפר קרן התורה ולבקש תחבולות להעזר ע"י הרב... נשבר ליבי בקרבי בראותי עיר תהילה היתה לבו ולמרמס רגלי פועלי און, ועבר עלי רוח קנאה קנאת ה' צבאות, וממעמקי שפל מצבי הרימותי קולי ומבטן שאול שיוועתי, וכתבתי את מה שכתבתי.

אמנם בכל זאת חלילה לי לדבר תועה או להוציא דבה רעה ח"ו, כי אם מרוב שיחי וכעסי אמרתי להם שאין לחוש על דברי כ"ת שהם מנגדין אל משפט תורתנו הק' כאשר ביארתי שם ת"ל, וביררתי דאפילו נשיא וריש גלותא אין בידם לכוף את הצבור לקבל פרנס שלא לרצונם, כדאי' בפרק הוראה אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הציבור אא"כ נמלך בהם, שנאמר ראה קראתי בשפ בצלאל וכו', והרי הקב"ה ומשה עבדו לא רצו למנות פרנס אל א"ע ע"פ דעת הצבור, ועיין בתשב"ץ ח"א סי' קמ"א, ק"ו בן בנו של ק"ו בהדיוטות כמונו. ומי שאין לו פקודת שבת ומחוקק שאין בידו לכוף הצבור לקבל דיין שלא לרצונם אפילו אם היה הגון, עאכ"כ למי שאינו הגון וחרי הוא כמקום מצבה וכנטע אשרה כמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ג מסנהדרין, ואפילו נתינת רשות מריש גלותא אינו מועיל לו הדוי כמקדיש בעלי מומין למזבח כמ"ש הרמב"ם שם פ"ד ע"ש. ובעוה"ר עדיין השטן מרקד ביניהם ורבות המכשולות בהוראת או"ה שם בקהלת... כי היתה כעיר פרוצה אין חומה כאשר מרבים לספר כל באי שער העיר ההוא. הלא למשמע און תדאב נפשי המאמין בתורת ה' וקבלת חכמי התלמוד הקשורה בנפש כל ישראל חברים, הוי קריה נאמנה מלאה חכמים ויראי ה', איכה היתה הפקר כמדבר לתועי רוח מיד כ"ת היתה זאת להם. ובקונטרסי הראשון לא נתתי תפלה לכ"ת ולא יצאה ח"ו דיבה רעה מתוך הדברים, כי אם בדברים הנוגעים לגוף הענין שפכתי שיחי על רוב גאונו במח"כ. כי אין זו מדת החכמים להשתרר שלא כד"ת ולומר קבלו דעתי בלא טעם, וכת"ר רוח כביר אמרי פיו ואין טעם לדבריו [...].

ההשמטות שאינם מסוגרות הם במקור. וראה שם עוד בארוכה, וכן בסימן הבא אחריו.

סיום התשובה מתייחסת לפולמוס הידוע בין מהריא"ז ענזיל להג"ר שלמה קלוגר בענין השו"ב מבארדיטשוב, ראה

בזה והעתקתי דבריו בקיצור כי היא תוכחה מגולה על הרבנים במתערבים בקהלות שלא להם לעזור ולסייע בכמו זה, ומרבים מכשולות בהקהלות, וגורמים ירידת קרן התורה וחילול השם, וה' ירחם.

על דבריו הקודמים, שבמקום שיש רב אחר גדול בתורה, הרי הוא קודם לכן הרב, הוא מביא ראיה והוכחה ממעשה רב שהביא הגאון ר' יצחק בלאזער, וז"ל:

ומה שכתבתי לעיל דמשמע מתשובת הרב ר' משה בר חסדאי באור זרוע הנ"ל דהיכא דאיכא חכם גדול מזומן אין להשיג על בן הרב, מצאתי בהסכמת הגאון ר' יצחק בלאזער ז"ל שהיה אבדק"ק פעטערבורג על ספר עמק אברהם על שחיטות מהגאון דלענטשא, שכתב בזהל, וכאשר עברתי על מכתב מעב"ת ראיתי מעשה ונוכרתי הלכה, ומעשה שהיה כך היה אדוני מו"ר הגאון הנורא ציס"ע בעל עמק יהושע ז"ל השתמש בכתר הרבנות בעיר מולדתי סלאנים יותר מעשרים שנה, וכאשר גוע ונאסף אל עמיו ביום עש"ק ד' טבת שנת תרל"ג והיתה אסיפה ע"ד רב ממלא מקומו, והיה אז הגאון ר' משה בנו נ"י וחתנו הגאון האדיר ר' יוסף זצ"ל שהיה נקרא העילוי מדיניבורג והיו ראויים לאיצטלא דא מצד חכמתם ותורתם אבל שניהם היו צעירים לימים, והסכימו לקבל רב מפורסם, ונתקבל אז לרב בסלאנים הרב אבדק"ק טעלוז בעל עדות ביהוסף, עכ"ל נצרך לעניננו ומעשה רב.

בנידון השאלה הידועה, מי הוא המוחזק על ירושת הרבנות, בנו של הרב ויורשו או שמא בני הקהילה, מביא בעל המשנה שכיר ראיה לשיטתו של הג"ר אשר לעמל שבני הקהילה הם הם המוחזקים על הרבנות, ובידם לומר 'קים לי' כשיטות הפוסקים דס"ל דאין ירושה ברבנות, וז"ל:

ומה שהביא הדרג"י בקונטרסו דברי הגאון מברעזאן בשו"ת דברי שלום [סי' ז] שהעלה דקהל לא הוי מוחזקים ואינם יכולים לומר קים לי, והדרג"י השיב עליו. מראה מקום אני על דברי הגאון בתשורת ש"י ח"א סי' ע"ד – תקע"ו שהשיג ג"כ עליו דלא דמי להא דש"ך [חו"מ סי' צ"א ס"ק י"ב] ומסיק לדינא דשפיר הוויין הקהל מוחזקים לענין רב ויכולים לומר קים לי כהני פוסקים דאין ירושה ברבנות עיי"ש. וידוע תוקף ידו של הגאון בעל תשורת ש"י בפסקיו, כאשר שמעתי מהגאון ר' שמעון אבדק"ק סעמיהאלי ז"ל שסומך עליו ועל פסקיו כעל ראשון, וכן שמעתי שנתקבלו ספריו ובפרט בחו"מ בכל מדינות פולין.

הוא מוסיף להביא את דברי הגאון מלבוב בספרו שו"ת בית יצחק שמבאר את הטעם הפוסקים שסוברים שאין דין ירושה במשרת הרבנות, ע"פ דברי השלטי גיבורים לגבי משוח מלחמה שג"כ אינו מוריש משרתו לזרעו אחריו, וז"ל:

ואעתיק לפני הדרג"י דברי הגאון מלבוב בבית יצחק יו"ד ח"א סי' ל"ד וז"ל, "ומצאתי בשלטי גיבורים להרב מ' אברהם הרופא, אחר שהאריך הרבה בפרק מ"ג בענין משוח מלחמה שהוא היה המנהל כל המלחמה ולומד כל ענייני המלחמה,

שם בשו"ת מהרי"א סימנים נב - נח. הפולמוס נחשב לאחד הפולמוסים הסוערים ביותר בתולדות ישראל בענין שו"ב, שהרעיש את כל גדולי הדור באותה תקופה, ואכמ"ל. ליתר הרחבה ראה השוחט והשחיטה בספרות הרבנות, גרינוואלד, עמ' 132 ואילך.

סיים בסוף הפרק שמביא דברי הר"מ שכהן גדול וכל המינויין בנו יורש גדולתו ומשוח מלחמה בנו לא יורש שררתו, וז"ל ואל תתמה אם בן כ"ג וכו' ירשו מעלת אביהם ובן משוח מלחמה לא ירש תחת אביו אם לא בחרו בו וימשחו אותו כאשר כתב הרב ז"ל, כי בני כל המנויים כולם בנקלה ידעו לשרת שרות אבותם, הראי' כי כ"ג לא ידע לעשות עבודה שלא ידענה כהן הדיוט, ובני הגזברים והאמרכלים והסגנים ידעו לשרת בלי לימוד כאביהם ממש, אמנם בן משוח מלחמה לא ידע לעשות סיפורי הצלה [נדכצ"ל במקום הנדפס "הלצה"] בקהל עם ישראל, ולא יהיה בקי בפרטי המלחמות אלא בלימוד רב ובאריכות הזמן, ע"כ לא יתמנה תחת אביו אם לא ידע בכל אלה כמוהו ובשלם שבפנים עב"ל, ודבריו כקילורים לעינים ומועילים מאוד, ואולי יהיה זה סברת בעל עשרה מאמרות ומהרשד"ם דבכתר תורה ל"ש ירושה, לפי שזה צריך לימוד רב להורות לעם הדרך שילכו בה ולהוכיחם במישור בנועם שפתיו, על כן אין הבן יורש שררתו אם לא יבחרו בו כאמור עב"ל הגאון בעל הבית יצחק, ומסיים ז"מי הוא שיכול לכוף את הציבור אם הרוב אינם רוצים'. ועכ"פ גדול האחרונים כמו הרב בש"ע פסק בהרשד"ם וע"כ בודאי דיכול הקהל לומר קים לי וכדעת הגאון בתשורת ש"י הנ"ל.

את חתימת מכתבו מסיים בעל המשנה שכיר, בדבריו על אש המחלוקת סביב מינויי הרבנים שפשתה בקהילות ישראל בתקופתו, עד שכמעט ואין קהילה שלא בער בה להב המחלוקת, וכמה כרכין ועיירות, קהילות ומדינות, נחרבו כתוצאה מכך, וכבוד התורה נשפל לעפר. הוא מציע הצעה להשכנת השלום בקהילות, בכך ששלושה רבנים ידועים נשואי פנים ובעלי שם יכתתו רגליהם לכל קהילה וינסו להשכיך את השלום ולהשקיט את המחלוקת, וז"ל:

ואגב אעלה לפני מר ידידי רגש לבבי ברואי תבערת האש של מחלוקת אשר הוא כמכה מהלכת בדורנו, ומה גם במדינתנו שלהב המחלוקת יצאה בכמה מקומות, וכמעט אין קהילה שלא יהיה בה מחלוקת, וכמעט נחרבה המדינה וכבוד התורה הושפלה לעפר ארצה. וכבר הביא הרמ"א בתשובה סוס"י נ"ח בשם כתבי מהר"י ווייל שכתב בזה"ל, וכבר אינו קהלות שנהפכו מתוך מחלוקת עב"ל. וכן הרב ר' משה בר חסדאי הנ"ל פתח את תשובתו שהבאתי לעיל בזה"ל, גדול השלום שהוא כלי מחזיק כל הברכות, וגנאי הוא המחלוקת שהוא מחריב את הגופים והממונות ומסלק את השכינה, ואם אין שכינתו עליהם אין עליהם שומר עב"ל. ובעוה"ר אנו רואים בעונינו כן, שכמעט נהפך כל המדינה וכל מטה לחם נשבר מישראל וישראל שרוי בצער ואין עלינו שומר בעוה"ר, והדרך ארץ נגד התורה פסקה לגמרי, וכל זאת גרמנו בעצמינו ע"י המחלוקת שיש בינינו [...] ובעוה"ר כבר הגיע המחלוקת לגדר שלא לשם שמים והקהלות יורדין מטה מטה, ע"כ אולי היה מן הראוי שיבחרו במדינה שלשה רבנים נשואי פנים אשר צדקתם מכרזת עליהם, ויסעו לכל המקומות שנעשה פירוד לבבות ומחלוקת להעמיד השלום על מקומה, כי רק בזה האופן ינצל כבוד התורה וממונם של ישראל שלא תלך לאיבוד, כי כל הקהלות שנעשה שם חלוקה בשנים האחרונות רק ממדת הנצחון נצמח ואין דורש ואין מבקש, ולציון דורש אין לה מכלל דבעי דרישה.

וכותב אני זאת להדרגתי יען כי הנהו עסקן בענייני הכלל, ואני הגבר יודע ועד

שעד כמה נופלים אשיות ויסודי הקהלה ע"י המחלוקת, ומי יודע שעד כמה תהיה מחרבת ומכה מהלכת אם לא יבקשו השלום ולרדוף אחריה, ורק באופן שיבואו שלושה רבנים חשובים בלי שום קריאה רק מעצמם אל העיר ויתהו על קנקנה ולהכריח שתי המפלגות להשוות השלום ביניהם, ואז ע"ז ישבתו המחלוקת ויתרומם קרן התורה ותחזור העטרה ליושנה, והדרך ארץ לפני הרבנים והת"ח יתחזק כמקדם, כן דעתי העניה ואשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים [...]

בשני מקומות נוספים התייחס הגאון בעל המשנה שכיר לקונטרסו של הג"ר אשר לעמיל, הזכירם לשבח והסכים עמם. הראשונה, במאמר הלכתי תורני ששלח למערכת העיתון "ידישע נאכריטען" בפערשוב, בעקבות מאמר שהתפרסם בעיתון, שהציע פשרה לסיום המחלוקת באחת מהעיירות בהונגריה ע"י שימנו את שתי רבנים המתמודדים לשמש יחדיו כרבני העיר זה לצדו של זה, והכל יבוא על מקומו בשלום. הג"ר ישכר שלמה שלח מאמר תורני ארוך למערכת העיתון, בה הוא מתריע מקבלת ההצעה אמורה, שלדבריו לא תועיל כלל להשקטת המחלוקת, שכן אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, וקבלת ההצעה רק תגרום בעתיד לבעיות וסכסוכים רבים בין שני הרבנים. התשובה נדפסה בספרו שו"ת משנה שכיר,⁴⁸ ובתוך הדברים כותב הגאון בין היתר:

'ועוד, לפי המנהג שנתחדש בימינו לקבל בקהלה לרב בן או בת, ואיך מפי בן ובת ניקום ונגמר. וכבר כתב רבינו מהר"י אסאד בתשובה לחלק אהע"ז וז"ל, מה תועלת מעצת הרבנים מייעוטי ימים וצעירים אשר לא מלאו כרסם בש"ס ופוסקים עיי"ש [...]. וכבר האריך בזה ידידי הגאון ר' לעמל שפיטצער שליט"א אבדק"ק קירכדארף בקונטרס כתר תורה שהדפיס זה מקרוב, והביא שם מה ששמע מפי מורי רבינו הקדוש מאונסדארף זצוק"ל בגנות דבר זה היכא שמקבלין בן או בת לרב, ושזה גורם כיבוי אור וזיו התורה ועושה חורבן בקהלות [...]

במקום נוסף הזכיר בעל המשנה שכיר את קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל, והיא בדרשה ארוכה ונלהבת שנשא בשביעי של פסח בשנת תרפ"ה, בענין 'סדר וחיוב בחירת רבנים יראים ושלמים', שנדפסה בספר דרשותיו.⁴⁹ בתוך דבריו התריע וזעק כנגד מנהג ירושת הרבנות, בחריפות יתרה ומילים כדורבנות, והורה לבעה"ב שבכל עיר ועיר שימאנו בכל תוקף למנות את בן הרב למשרת הרבנות אם הוא עדיין צעיר לימים, ואפילו יכפה אותם גדול הדור אל להם לשמוע בקולו, כי הוא נגד דין-תורה, 'זבעוה"ר רבנן קמחנפי אהדדי', וכך אמר:

ועתה אחר הציעי לפניכם קוראים נכבדים את דעת גדולי רבותינו הקדושים שהבאתי בפרק זה אשר בצילם אנו חיים ועודנו אנו חיים בגלות המר הזה, שכל דבריהם ברוח הקודש נאמרו, שהיו קדושי עליונים וכל דבריהם הוא תורה שלמה אשר קבלו חלקם מפי נותן התורה במעמד הנבחר, ואתם רואים שעד כמה גינו ועד כמה מן הנזק המגיע ע"י קבלת רב שעוד אינו מוכשר לזה, וכמו שהבאתי פסק רבינו החתם סופר שצריך שיהיה לשם שמים ולתועלת הקהלה ולא לתועלת המשפחה או אדם פרטי. ובפירוש מיחה רבינו הקדוש מאונסדארף לקבל רב צעיר [...]. על כן

48 ח"ב, הנקרא גם 'זיורע יצחק', סימן סא.

49 משנה שכיר - דרשות למועדים וזמנים, מכון קרן רא"ם ירושלים תשס"ח, עמ' תמו.

אלו הבעלי-בתים נכבדים שבכל עיר ועיר החרדים על דבר ה' אשים דברתי, דבבוא מעשה כזו לפניכם שנפטר רב הקהלה ונשאר ממנו בנים צעירים, ובאים רבנים לחלוק לו כבוד האחרון, ומשתדלים בשעת חימום להושיב בניהם הצעירים על כסא הרבנות ומה גם בחור או בתולה, דרבינו הקדוש מאונסדארף צווח על זה ככרוכיא (כמבואר בקונטרס כתר תורה שהדפיס ידידי הגאון ר' לעמל שפיטצער אבדק"ק קירכדארף תלמיד חביב ונאמן של רבינו הנ"ל), אל תאבו ואל תשמעו להם, ואפילו יבוא ראש המדינה והמפורסם שבדור וכגובה ארזים גבהו, וירצה לכוף אתכם על זה, אל תשמעו לו [...] על כן הבעה"ב אלו אשים דברתי, תדעו ותדעו שמן התורה אתם מחוייבים להגיד דעתכם ולמאן בדבר, ולא תשאו שום פני הדור בזה כי הם עושים שלא כהוגן בזה, ובעוה"ר קמחנפי רבנן אהרדי [...]

קונטרס "כתר מלכות"

א. 'מי שיש לו מח בקדקדו, לא יסתפק כרגע על טעותו ושגגתו'

כאמור לעיל, קונטרסו של הג"ר אשר לעמיל עורר סערה גדולה אצל רבני התקופה, לא כולם הסכימו על תוכנו וחלקם אף יצאו חוצץ נגדו. אחד מאותם רבנים, הג"ר יואל כ"ץ קם ועשה מעשה, וחיבר את הקונטרס 'כתר מלכות' כתשובה לקונטרס 'כתר תורה'. הקונטרס נספח לספרו הגדול שו"ת פרדס רימונים, העוסק בדיני גיטין ועגונות.

כתר מלכות

תוכן העניינים להוכיח במישור לעיני כל שכל ענייני חזקת רבנות וכדומה, הנוהגין בישראל דור אחר דור, הן במקומו הן בגבולו הן בחייו והן לאחר אריכות ימים, לכולם יש להם שורש ויסוד בש"ס ופוסקים ומנהגי ישראל תורה הוא ומיוסדים על יסוד חזק ומקור נאמן בתורה"ק, ותשובות כל חכמי ישראל בזה מהם אשר כבר נוחי עדן זצ"ל ולהבל"ח אשר חיים הם עודנה הי"ו, אשר לא הראה עוד כבושם הזה מבורר ומלוּבן ומסודר הכל דבר דבר על אופניו.

את כ"ז ידי עשאה הכינותי וגם עשיתי בעזרת החונן לאדם דעת, הנני העני ממעש כהן שבימיך כמות שהוא, גברא ערטלאי

הק' יואל כ"ץ

אבדפ"ה ערדעד וגלילותיה יע"א

בעהמח"ס שו"ת טירת הכסף והגהות גלילי זהב על שו"ת מהר"ף שוסבורג

שנת ופרדס רמונים תרצ"ו לפ"ק

ברפוס המשובח והמפואר של ה"ה הרבני הנגיד מו"ה מאיר ליב הירש נ"י סאטו-מארע (רומאניא)

בתחילת דבריו, הוא מציין את סיבת כתיבת הקונטרס, לבקשת רבנים רבים אשר בקשוהו לענות על קונטרסו של הג"ר אשר לעמל שפיטצער, למרות ש'גאוני וצדיקי הדור אמרו לו שאין כדאי להשיב על הקונטרס הנ"ל, כי מי שיש לו מח בקדקדו, לא יסתפק כרגע על טעותו

ושגגתו, אעפ"כ ראה לנכון להוציא לאור את הקונטרס לבקשת רבים וטובים, בכדי שלא יסמכו על דברי הקונטרס כתר תורה ותצא מכך תקלה ומכשול. בנוסף הוא תוקף את הג"ר אשר לעמל, בטענה שדבריו בהם שלל את חזקת וירושת הרבנות, יגרמו להרס וחורבן בקהילות ישראל, ויתנו הצדקה לרדיפת בניהם של הרבנים ע"י מנהיגי הקהל שהינם לעיתים רבות אינשי דלא מעלי, שידחו אותם מלשבת על כסא אבותיהם ויבחרו תמורתם ברבנים אשר יתיאמו להם כפי השקפתם. וכלשונו:

"נעתרתי לבקשת רבים וכן שלימים, להוציא לאורה קונטריסי הנוכחי אשר חיברתי זה כמה כתשובה על דברי הגאון דק"ק קירכדארף נ"י בקונטרסו אשר קראו כתר תורה, ונשתוממתי בו על המראה הנוראה, איך הוא בא בחזקת היד שמה לדחות כל ענייני החזקה, כנגד דברי כל הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, בדברים בעלמא שאינו מתקיים, והמה כאפס וכאין כאשר יבואר לפנינו בעזה"ש בראיות ברורות ואמיתיים, ועוד זאת בדה מליבו דברים חודשים, וקראם בשם תקנות כאלו מאיזו אסיפות רבנים או גדולי הפוסקים נצמחות, ובאמת במחכת"ה המה עליל להרס וקלקלות, ופותר שער לרדיפות, לכל הרבנים הראויים והמוכשרות, אם לא יחניפו להני בריוני, שיש להם בבחירת רב ג"כ דעות, וכ"פ המה מתרבות, ולדבריו אם הם יאמרו שהיורשים אינם מוכשרות, או לדבריו אין עוד לשום בי"ד להודקקות.

ובאמת עוד מאז אשר נשלח הקונטרס הנ"ל מהגאון המחבר נ"י לידי, חיברתי תיכף ומיד כנגדו קונטרס הנוכחי, וכאשר לגאו"צ הדור הסמוך ונראה הראיתי, השיב לי כי על קונטרס הנ"ל אין כדאי להשיב, כי מי שיש לו מח בקדקדו, לא יסתפק כרגע על טעותו ושגגתו, אבל מאז נשמע הדבר בין החיים ונתבקשתי מכל עבר ופינה, שלמען כבוד התורה אוציא הדברים לאורה, שלא תצא מקונטרס הנ"ל ח"ו תקלה, לכל מי שירצה לטעות וימצא את עצמו בו תולה, וגם הלום קיבלתי איזה חודשים מכתב מחוץ למדינה מרב גדול מוקני תורה, אשר בו בקשני ברחמי נפשי, לשלוח לידו קונטריסי, אשר בו הכתר תורה הנ"ל דחיתי, וז"ל;

"למען ייטב לך וכו' תרצ"ב לפ"ק, כוח"ט לכבוד ידי"נ הגאון הגדול חו"ב עצום חו"פ וכו' לפי כבודו הרב מו"ה יואל כ"ץ נ"י אבדק"ק ערדעד והגליל. אחדשכה"ג כראוי, אתמול בלילה אמר לי חכם אחד שכהד"ג הדפיס השגה גדולה על הכתר תורה שהדפיס הרב דקירכדארף נ"י נגד החזקה אשר כל צדיקי וקדושי וגדולי רבותינו זי"ע פוסקים להדיא שגם בכתר תורה והרבנות ישנה חזקה, ולא אכחד תחת לשוני שבשמעי זאת מלאתי גיל וחודוה ואמרתי מי יתן לי הספר החדש הלזה כי נכסוף נכספתי לראותו, ע"כ אבקשו מאוד ימחול נא א"פ תומ"י לשלחו לי ספרו הלזה להחיות את נפשי ולמצוה גדולה יחשב" וכו' עכ"ד. ועוד כיוצא באלה מכל צד במדינה וחוף למדינה, על כן אמרתי לעשות רצון יריאיו ועת לדבר ולצאת בקן קולמסי, אף שלא ארצה לבוא לטחון קמחא טחינא ולגבב כל המון פוסקים בספריהם בטעמים מטעמים שונים, להחזיק חזקת הרבנות מדור לדור בכמה טעמא טבא המבואר בדבריהם שלא כדברי הרב בכתר תורה הנ"ל, עכ"ו אין מטרת פה רק להשיב על כל הדברים הנאמרים בקונטרס הנ"ל כפי סדר דבריו, ונראה דברי מי יקום בהלכה הזאת, הן במה שנוגע להלכה והן בסברא ובטעמים אשר רצה על

ידיהם לסתור יסודות גדולות וחזקות, שנבנו ע"י כל גדולי ארץ מדור דור ואשר מפיהם אנו חיים וקיימים".

ב. 'אדרבה, הוא הירוס גדול במלוא מובן המובטא לכל ענין הדת והתורה'.

הג"ר יואל טוען, שתקנותיו של הקונטרס 'כתר תורה', במקום לרומם את קרן התורה והרבנות בישראל, ישיגו את ההפך מכך. לדעתו, הקו המרכזי של הקונטרס כתר תורה, ולפיו אסור ואי אפשר להכריח את הציבור למנות עליהם את הירוש לרב, ואפילו כשבי"ד קבע שהירוש מוכשר וראוי לכך, מ"מ בזכותם להתנגד שאופיו אינו מתאים להם, יגרום לכך שאם לדוגמא בעיירה מסויימת יכהן רב ירא שמים שלוחם ונאבק במחריבי הדת, הרי ברור מאליו שאלו ישמרו לו טינה בליבם, וכאשר יבוא היום יגבו את חובו ממנו, ע"י שיתנגדו למינויו של בנו למלא את מקומו, ותחתיו יבחרו להם רב שיתאים להם, רב שמתאים את עצמו למודרנה, מדבר בלשון עמו וכו'. גם העובדה שהג"ר אשר לעמל נכשל בנסיונו לאסוף אסיפת רבנים לצורך קביעת התקנות שלו, מוכיח לדעתו ש'מן השמים עיכבו בידו לעשות תהפוכות כאלו'.

והנה ז"ל הקונטרס הנ"ל בריש דבריו הנקרא תקנות אות א', אם יש יורש וכו' והב"ד מודיע להקהלה שהוא ראוי למלאות מקום אבותיו וכו' אז הקהל יעמדו עליו למנין בלבד או שישומו אותו ג"כ בקלפי כאחד מן הקונדידאטען, ואם לא נבחר אין לו שום תביעה ואין שום בי"ד רשאי להזדקק לדון בדבר הלזה עכ"ל, ובסוף דבריו של הקונטרס באות י"ח כתב בזה"ל, אמנם אם הוא באמת ראוי וממלא מקום אבותיו, מצוה על הציבור למנותו, אבל אם אומרים שלפי שמכירים אותו הוא אינו מוכשר לנהל העדה, אין רשות לשום בי"ד לכוף הציבור אפילו לאיים עליהם לקבל בן הרב וכו', וכתב שם שכ"כ המהר"ם שיק יו"ד סי' רכ"ח עיי"ש. ובסוף דבריו שבדף האחרון אות ח' בהשנות החלום מתחסד עם אחרים וכתב בזה"ל, הנה בסוף הקונטרס כתבתי שאין רשות לשום רב או בי"ד לכוף את הציבור או לאיים עליהם לקבל את הירוש במקום אביו נגד רצון רוב הציבור. ולפי שעל כל צרה שלא תבוא, יש רבנים שבשעת החמום מאיימים על הציבור לקבל מיד את הירוש, ועי"ז עושים אסיפה כללית מיד ומקבלים את בן הרב, ומאחר שכפיה זו היא שלא כהלכה, ועוד לפעמים עושים החלטה להשיא בת הרב לבחור אשר ימלא מקום הרב, ואם אמנם דבר זה הוא ממדת הרחמנות אשר בה נצטוינו זרע אברהם, בכל זאת המה דרכים אשר לא שיערו אבותינו, כי יותר צריכים לחוס על נשמות הקהל שלא ינוהלו ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה, והוא אחד מענפי החזקה אשר על ידו תלמידי חכמים אשר מלאו כריסם בש"ס ופוסקים מונחים בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש וכו', עכ"ד, נלאיתי להעתיק כל דבריו שנכתבים בדרך הנ"ל⁵⁰, אשר כל רואיהם ישתוממו וכל השומע תצלנה שתי אוזניו לקול השמוע לעשות תהפוכות כזאת

50 יצויין שהג"ר אשר לעמל מסיים את הקטע הנ"ל בעוד שורה אחת, אותה בחר הג"ר יואל כ"ץ להשמיט משום מדי, בנמקו שנלאה להעתיק את כל דבריו, למרות שמדובר בעוד שורה אחת ויחידה, והיא; 'זכבר בשנת עת"ר לפ"ק התמרמר כבוד קדושת אדמו"ר מאוה"ג במכתבו אלי על ענין כיוצא בו, על כן ראוי לתקן התקנה שבסעיף ו'. כנראה שהג"ר יואל כ"ץ הכיר בכוח הפסק וסמכותו ההלכתית של זקן גאוני הדור ונשוא פניו, הגאון מאונסדארף, והעדיף להשמיט את דברי הג"ר אשר לעמל על דעתו של מורו ורבו, שהדריכו וציווהו להאבק ולבטל את מנהג ירושת הרבנות. אכן יצויין שלהלן הביא המחבר בדרך אגב איזכור זה של הגאון מאונסדארף שהביא הג"ר אשר לעמל.

בארץ ביורשים כאלה אשר כתב כי הרבנים סמוכים מודיעים להם שהוא ראוי והגון לאותה איצטלא. ועוד כפי מה שכתב בסופו 'אמנם אם הוא באמת ראוי וממלא מקום אבותיו עכ"ז אם הם יאמרו שאינו ראוי להם אז אין לו עוד עליהם שום תביעה ואין לשום רב או בי"ד להזדקק עוד בזה וגם אין לאיים עליהם ח"ו שיעשו כהלכה, ועי"ז מתאונן גם על הרבנים שעל כל צרה שלא תבוא מאימים על הציבור לקבל היורש ועי"ז כמה פעמים יעלה בידם לעשות תיכף ומיד אסיפה כללית ומקבלים את בן הרב, וכתב דעכ"ז כפיה זו שלא כהלכה, הנשמע עוד נבלה כזאת בישראל.

ובפרט אחרי שבעצמו כתב בהקדמה שכבר ניסה כ"פ לדבר על לב הרבנים גדולי מדינתנו שיתוקן ענין זה ע"י אסיפת רבנים ולא עלתה לו, א"כ הרי ראה שמן השמים עיכבה בידו לעשות תהפוכות כאלה, ולא באו על החתום לא רבו הגה"ק מאונסדארף זצ"ל ולא ג' וד' מגדולי הדור צדיקים מקבלי האמת ולא הרבנים גדולי מדינתנו, וטעם הדבר מובן מאוד, דחוץ ממה שאבאר להלן בעוזה"י דכל דבריו הוא כנגד ההלכה הברורה ומעולם לא אמר כן החתם סופר ולא במהר"ם שיק ולא שום אחד מהפוסקים, עוד זאת גם הוא נגד הדעת תורה ודעת נוטה דאם הרבנים הסמוכים או גדולי הדור יאמרו שהיורש ראוי לאיצטלא הלזה, אז יהיה הדבר תלוי עוד בדעות הרוב ציבור שאם הם יאמרו שאינו ראוי אז שוב אין שום תביעה וכו', ולא די שלא יצמיח מכאלה תקון כלל אלא אדרבה הוא הירוס גדול במלוא מובן המובטא לכל ענין הדת והתורה, דאם הרב העומד בראש על משמרתו באמונה לתקן מוסדות התורה והקהילה בלי נשיאת פנים להני בריוני אשר זה דרכם כסל למו לחבל ולהרס כל דבר שבקדושה, והרב השליך נפשו מנגד ללחום מלחמת מצוה בכל נפשו ומאודו שלא יבואו פריצים בהיכל ה', ועי"ז נעשה כמה פעמים נרדף כמש"כ בש"ס הני צומ"ר דסני להו וכו' דמוכיח ליה במילי דשמיא, ומעתה אם ע"פ הרוב לא יוכלו לנקום נקם בהרב שכבר נתקבל עכ"פ נשאר בהם שנאה כבושה לעולם נגד בניו אחריו אשר לדבריהם אינם ראויים להם כי באמת מתייראים שגם הם ילכו בעקבות אבותיהם כראוי באמת לראוי ומוכשר, א"כ האיך ניתן הדבר בידם ונימא שאם הם יאמרו שלפי שמכירין אותו הוא אינו מוכשר וראוי אז שוב אין לו עוד שום תביעה ואין רשות לשום בי"ד להזדקק לזה ולא לאיים עליהם וכו'.

ג. 'רק מספרים בשבחו אם הוא בעל קומה ופאליטיקער שיוכל לעמוד לפני השרים ושימצא חן בעיני הנשים...'

בנוסף, טוען הג"ר יואל, שהתקנה לעשות בחירות ציבוריות בין כל בני הקהילה על מינוי הרב, מנוגדת לדעת תורה, שכן מה להם להמון העם, בעלי בתים ועמי הארצות, שאינם ת"ח יודעי ספר, לחוות דעה בנושא שאינו בתחום השגתם? וכי מאין להם לדעת מיהו הראוי והמוכשר לשמש כרב בקהילה בישראל? לדעתו, אין זכות לחוות דעה בנוגע למינוי הרבנות כי אם לראשי העדה וזקני הקהילה נשואי הפנים, שתייעצו עם גדולי הדור על זהותו של הראוי לשבת על כסר הרבנות, בעוד שלשאר בני הקהילה אין זכות כלל להתערב בנושא שאינו שייך אליהם.

ואתממה מאוד, וכי לא ידע הרב הגאון נ"י שלא כדורות הראשונים דורות האלה, שמלפנים בישראל כאשר איזה קהילה ביקשו להם רב היו כולם שומעים לקול זקניהם ות"ח ויראים, דרשו וחקרו עד שמצאו גדול בתורה ויראה ובאו בהתייעצות עם גדולי הדור את איזה מהם לבחור והמה בחרו והקהל הסכימו, ועיין במהרש"א סוטה דלקבלת רב היה צריך להיות שרק לת"ח שיודעים ומבינים יש להם דעה מי הראוי לזה, וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"א י"ד ל"ה והובא בהשמטות דרכ"ת סי' א' ס"ק ר"י, דאף דקיי"ל בכל מקום דבכל ענין דמתא לכל בני העיר דעה כקטן כגדול תשמעון ואזלינן בתר רוב דעות, זה דוקא בדבר שיש להחמון עם ידיעה אבל בדבר שאין להם ידיעה קבלת שו"ב שתלוי באומנות וכו' וכן קבלת רב להבחין מי הוא הראוי, בודאי אין להחמון שום דעה והוי כאומר איני יודע וצריך לילך אחר רוב דעות בני תורה דמתא שלפי ראות עיני הבי"ד ראויים לכך ובהם ילכו אחר רוב דעות עיי"ש, וכן היה בימי קדם כנ"ל, וע"כ אם היה הבן ראוי והגון בודאי היה מקבלו כדת תורה ואם לא היה ראוי או לא רצו היורשים לקבל עליהם המשרה בחרו באחרים הראויים והכל היתה ע"ד היורש והאמת ולא בעולה ח"ו אף במדות חסידות לבד, והראיה מעת החתם סופר והלאה לעולם קבלו בניהם אחריהם הראויים והמוכשרים.

לא כן עתה בדורינו דור פרוץ בעוה"ר בעקבי דמשיחא ירהבו נער בזקן וכולם כאחד נער כזקן קטן כגדול רוצה לומר דעה בבחירת רב ואין שומעים לקול רבניהם וזקניהם, רק אדרבה כאו"א רוצה לבחור רב כרצונו עד שכמעט לא נשמע כלל בבחירת רב לספר מעלותיו בגדלות תורתו, גם אין דרושין כמעט אם יש לו איזה הורמנא כראוי ומי סמכו וכיו"ב ביתר מעלות של שבחים, רק מספרים בשבחו עד כמה הוא דברן ובכמה לשונות הוא מדבר ואם הוא בעל קומה ופאליטיקער שיוכל לעמוד לפני השרים ושימצא חן בעיני הנשים, כאשר האריך בנכבדות בזה הגאון דקאשוי שליט"א בספרו אבות על בנים בהקדמה לפ"א עיי"ש.

ד. 'עוד זאת מספחת עלה, שמוכרין הרבנות באיטלז וכל המרבה לספר הרי זה משובח'

הג"ר יואל מביע את תמיהתו על הג"ר אשר לעמל, שבקונטרסו הקדים לדון ולתקן תקנות בנוגע לבעיית ירושת הרבנות, נושא ששנוי במחלוקת בין גדולי הפוסקים, בעוד שאת תופעת מכירת הרבנות בעת תשלום כספי, שנאסרה לכל הדעות ע"י גדולי ופוסקי דורות הקודמים, הזניח לחלוטין.

עוד זאת מספחת עלה שמוכרין הרבנות באיטלז וכל המרבה לספר הרי זה משובח, וכמו שהאריך בזה הגאון המחבר קונטרסו כתר תורה הנ"ל נ"י, וכתב שעשו כן באיזה קהילה באונגארן ומליזין כן על מקואם אחד, רק שאין מטרתו עתה לראשונה כי אם על ענין החזקה, וע"כ לא הוצע תקנה זאת בין התקנות עכ"ד. ואני תמה על אדם גדול כמותו ירב"י חמור (?) שהיה לו לתקן מתחילה כל המכשולות הנ"ל אשר הם אסורים בלא"ה גם מעיקר הדין, ושגם הוא עוד תקנה קודמות מדורות הראשונים כמו שהאריך לנכון בשו"ת מנח"א ח"א סי' וא"ו בנוראות, וגם לתקן שיהיה הדבר ביד הת"ח והיראים כעיקר דברי המהרש"א ודברי מלכיאל

הנ"ל, ואז יהיה עוד איזה מקום לדבריו דתלוי הדבר ביד הציבור להבחין אם הוא ראוי כנ"ל, לא כן עתה אשר לא נתקן כל הנ"ל והדבר נפרץ במילואו בעוה"ר כנ"ל, וע"פ הרוב המתאספים התאוו תאוה ללחום בכל בחירות רב נגד היראים והת"ח, ועי"ז כבר רבים חללים הפילו גם בקהילות גדולות וסמוכות לנו כי התרבו ההמון והפראים באין מבין להבחין בין טוב לרע, רק שיהיה הרב פאליטער מפוליטיק שלהם כמו בעאמטער (?), ואשר הם ימשילו בו ולא הוא בהם, ועוד במעלות ומדות אשר לא שערום אבותינו ר"ל, וכמו שהאר"י בכ"ז לנכון בלב עברי עמוד מ"ב לחלק בדור הקדום עי"ש, האם על כל אלה סמך הרב הנ"ל נ"י יסודו ותקנה שלו שאם הרבנים הסמוכים ויודעים ומכירים יאמרו שהוא ראוי ומוכשר עכ"ז אם הם יאמרו שאינו ראוי להם ולא יבחרו בו אז אבד כל חזקתו וכל תביעתו וגם אין לשום ביד להודק ולאיים עליהם וזה תקנה יתקרי? אתמהה?

ה. 'ואם בקדושו לא יאמין, להרבנים הסמוכים... א"כ האיך יאמין להפרואים מחללי הדת שג"כ להם דעת בבחירת הרב...'

על טענתו של הג"ר אשר לעמל, שיש לחוש על נשמת הקהל שלא ינוהלו בידי מי שלא הגיע להוראה שיתמנה ע"י זכות הירושה, הוא משיב שבודאי אכן יש לתקן איזו שהיא תקנה למנוע בידי יורש שאינו ראוי לשבת על כס הרבנות מלרשת את הרבנות, אבל בכל זאת משום כך אין להכליל את כל היורשים בכלל אחד ולהפקיע מהם באופן גורף את זכות ירושת הרבנות. ולגבי זכות ההכרעה והבחירה לגבי מינוי הרב, הג"ר יואל חוזר שוב על טענתו, שאין להפקיד את ההחלטה על מינוי הרב בידי הציבור וההמון, שאין הם כשירים להכריע בשאלה זו שאינה שייכת לתחום השגתם, ואדרבה חשודים הם להעדיף למנות רב קל בדעתו שיפרוק מעל צוואריהם את עול התורה והדת. לכן אין לנו אלא להותיר את זכות ההחלטה בידי הדיינים והת"ח, שהם יבחרו את זהותו של הרב וע"פ דעתם ימנוהו לשבת על כס הרבנות. וכן על מה שכתב הג"ר אשר לעמל, שכתוצאה ממנהג ירושת הרבנות, ישנם תלמידי חכמים שמלאו כריסם בש"ס ופוסקים, שמחמת חוסר יחוסם נבצר מהם להתמנות ולשבת על כס הרבנות בקהילות ישראל, משיב הג"ר יואל, שטענה זו אינה מצדקת לדחות את היורשים הראויים לשבת על כס הרבנות, שהרי אין דוחין נפש מפני נפש, וכי מחמת שהם יורשים יגרע חלקם?

ומש"כ כי יותר יש לחוש לנשמת הקהל שלא ינוהלו ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה, וכבר התמרמר כ"ק מרן מאונסדארף זצ"ל וכו' עי"ש, במכת"ה עירוב פרשיות אנכי רואה כאן, כי בודאי בכל אלה שלא הגיעו להוראה אין בהם דין ירושה כלל, ובודאי לא נחשדו גם הרבנים הסמוכים שיחזקו בכאלה יותר מהצבור, וכבר כתב מורי הקדוש מסאטמער זצ"ל בשבט יהודה פ' קרח בד"ה ובנ"י וז"ל; ועינינו רואות שכמה כרכים נחרבו עי"ז ר"ל אם בחרו דוקא להיות לראש אחד מבניו, והכל לפי ראות עיני הדיינים, ובמקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב עכ"ל, ובודאי היה מן הראוי לעשות בזה איזו תקנה שלא כל מי שרוצה את השם יבוא ויטול, אבל אין זה דוקא ביורשים אלא גם בכל הרבנים אם ימצא חן בעיני הציבור תיכף יבחרו בו ואין מי שיבדוק אחריו ומי שיאמר להם מה תעשו, כי בודאי יודה גם הגאון הנ"ל נ"י שימצאו איזה אינם ראויים גם במי שאינו יורש, ומה יועיל

בתקנתא הנ"ל, ומי יבחין אם לא הרבנים רבני הדור והסמוכים הודעים ומכירים, וכמש"כ גם מורי הנ"ל שהכל לפי ראות עיני הדיין ולא לפי ראות עיני הציבור שהם נוגעים בדבר ואינם בי"ד לדון כהלכה. ואם בקדושו לא יאמין להרבנים הסמוכים היודעים ובקיאם שהעידו שראוי לכך, א"כ האיך יאמין להפרואים מחללי הדת שג"כ להם דעת בבחירת הרב, אלא ודאי אין לנו בכל אלה אלא דברי מורי הגאון הנ"ל שהכל תלוי ביד הדיינים שאם באמת ימצא שערוריה בקהילה אשר לדעת כמה הוא אינו ראוי, יהיה זה יורש או אחר, בודאי מחוייבים הקהל להעמיד הדבר לפני בי"ד והם ישפטו ויכריעו כדת התורה, ואז אין תקלה עוד. ומי שמסרב לעמוד לפני בי"ד יהיה זה יורש או אחר, בודאי אבד כל חזקתו ועי"ז הכל על מקומו יבוא בשלום בלי פגע רע כנ"ל.

ומש"כ עוד דעל ידי זה ת"ח הממלאים כריסם בש"ס ופוסקים מונחים בקרן זוית וכו', במחכ"ת מלבד דלדבריו דקאי כאן באלה שהרבנים הסמוכים כתבו עליו שהוא ראוי ומוכשר, א"כ הרי אין דוחין נפש בפני נפש, וכי בשביל שהוא גם יורש מה"ת יגרע נחלתו? עוד זאת וכי אפשר לעשות מצוה בממונו של חבירו?

ה. 'שזה לטובת העיר כאשר יהיה אחריו מיוצאי חלציו שהיה איתו עמו בחייו... דאם הם יודעים שזה להם ולבניהם אחריהם אז הכל נעשה במסירות נפש יותר ויותר כי הם המדינה והמדינה שלהם...'

נימוק נוסף מעלה הג"ר יואל בעד מנהג ירושת הרבנות, שירושת השררה היא לטובת העיר והקהילה. שכן ראשית כל כאשר יודעים בעלי השררה והמנהיגים שהנהגה תעבור לזרעם אחריהם, אז ממילא כל פעולתיהם והשתדלותם למען טובת העיר, נעשית במסירות נפשו והתמסרות אישית רבה יותר, שכן אז התייחסותם אל הקהילה היא כמשהו אישי ופרטי, מה שגורם שההשקעה תהיה הרבה יותר גדולה, שכך טבע האדם לדאוג ולהתמסר יותר אל נחלתו האישית מאשר לנחלה ציבורית. ועוד מעלה יתירה לירושת השררה, שעל ידי כך נשלמת פעולתם של הראשונים בידי יורשיהם, שיודעים ומכירים את כוונתם של מורישיהם והן משלימים אותם על מתכונתם, 'כי באמת דבר שלם לא יגמר אצל אחד רק בניהם היוצ"ח הבקי בתהלוכותיו יוכל להגמרו בכי טוב ולעשות עוד תוספות פעלים לטובה. לא כן אם יבוא אחר, זה וזה לא יתקיים בידם.'

מלבד כל זה לא אדע כלל מהיכן לבו בטוח שאם הקהילה לא ירצה בהיורש הראוי ע"פ הרבנים הסמוכים כנ"ל אז בודאי יקחו להם מי שממלא כריסו בש"ס ופוסקים, ובעוה"ר הנסיון מלמדינו להיפך, שכמעט בכל קהילה שבוחרים ברבנים זרים לקחו לעצמם מאלה אשר מטרה הולמתו ומדבר בלשונות עמו וחוף איזו קהילות מיוחדות הי"ו, משא"כ בכל אלה הקהילות גדולות גם קטנות שבחרו לקיים כדת התורה ביורשים הראויים ומוכשרות שם יפריחו ויצמיחו כגן ה' בתורה וביראה, וכמו שכתב לנכון הגאון דמונקאטש נ"י בתרע"א זעירא למנח"א ח"ג בשם שו"ת שמחת יו"ט להרי"ט אלגאזי סי' ו"א, שזה לטובת העיר כאשר יהיה אחריו מיוצאי חלציו שהיה איתו עמו בחייו, כמו בעובדא דהראנ"ח לאשר היו היוצ"ח הולכין בדרכי אבותם, וכל אחד ידע במילי דאבוה לגמור את אשר התחיל, כי באמת דבר שלם לא יגמר אצל אחד רק בניהם היוצ"ח הבקי בתהלוכותיו יוכל להגמרו בכי

טוב ולעשות עוד תוספות פעלים לטובה. לא כן אם יבוא אחר, זה וזה לא יתקיים בידם עיי"ש וכן בתרעא זעירא במנח"א ח"ב כתב לנכון דאם הם יודעים שזה להם ולבניהם אחריהם אז הכל נעשה במסירות נפש יותר ויותר כי הם המדינה והמדינה שלהם וממילא בדמים קנינהו כבש"ס בבא במחותרת וכו', על אחת כמה וכמה במושל מקשיב על דבר אמת אשר הלך תמיד במסירות נפש אשר לא יישן ולא ינום רק למגמת וטובת עמו, ע"כ קנינהו בדמים להיות לו ולזרעו אחרי, עיי"ש שם בנועם נואמו, וכל זה אמת וצדק, והאיך הלך הרב הנ"ל נ"י בסברות הפוכות מכ"ז לגמרי אתמהה?

ו. 'איך אדם נוגע במה שמוכן לחבירו, ואיך מלכות נוגעת בחברתה כלוא נימא...'

לגבי טענתו של הג"ר אשר לעמל, על אותם ת"ח מופלגים שמילאו כריסם בש"ס הופוסקים, וראויים הם להנהיג קהילה בישראל, ובכל זאת נבצר זאת מהם עקב חוסר יחוסם, שכן הרבנות עוברת בירושה מאב לבנו ומחותן לחותנו, משיב הג"ר יואל שכבר אמרו חז"ל שלכל אדם מוכן מהשמים התפקיד שמיועד עבורו, בשעה המדוייקת הראויה לכך, ואיך אדם נוגע במה שמוכן לחבירו. ולכן אין לנו לדאוג לאותם ת"ח, שבודאי אם מיועד להם משרת הרבנות, יקבלוה בבוא עת ברצות ה'.

ומה שחשש שמה יהיה עם הת"ח שממלאים כריסם בש"ס ופוסקים ואיך דורש וכו', במחכת"ה נעלם ממנו לפי שעה דברי הש"ס יומא ל"ח 'מכאן אמר בן עזאי, בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו עליך, אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו ואיך מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא, וגם רבינו הקדוש בעל ה'חתם סופר' זצ"ל צוה בן לבניו 'לא תעשו עטרה וקרדום ח"ו, מכ"ש שחלילה ליסע ממקום למקום כדורש דמים או לומר קבלינו, כי בשמך יקראוך וכו', ואל תאמר נשתנה העיתים, כי יש לנו אב זקן יתב"ש לא ישתנה ולא ישונה וכל רע לא יאונה והתברכו מקדם מעונה' עכ"ל.

ז. 'וגם אנכי הצעיר הכותב בעזהש"י, זכיתי ברבנות שלא בירושה...'

כהמשך וכראיה לדבריו הקודמים, הוא מביא את זכרונותיו על אלפי התלמידים שלמדו עמו יחד **בנעוריהם** אצל גדולי פוסקי דור ומרביצי התורה, שרבים מהם לא היו מיוחסים, ואעפ"כ זכו להתעטר בנזר הרבנות⁵¹. גם על עצמו מעיד המחבר, שלמרות שאין הוא מיוחס

51 יש להעיר על דברי הגאון המחבר, שמהעיון והחקר בקורות התקופה, עולה תמונה אחרת לגמרי, וכפי הנראה רוב משרות הרבנות עברו בירושה מאב לבנו או מחותן לחתנו, וכיו"ב. סקירה הסטורית מקיפה בנושא, ראה בספרו של הרב יצחק יוסף כהן, **חכמי טראנסילוואניא**, מבוא פרק ג'.
וראה שם עמוד ל"ה: 'בסיכומי של פרק זה אנו למדים, שהרבנות בטרנסילוואניא נקנתה, בדרך כלל, בארבע דרכים: א. ירושה ישירה מאב לבן או לחתן; ב. משרת הרבנות נשמרה כדנדוניא לבת בלתי נשואה של הרב המנוח. בחור (על פי רוב ממוצא רבני) שישא את בת הרב, והוא ראוי לכך, יוכתר בכתר הרבנות; ג. העברת הרבנות של המנוח לזה שישא את אלמנתו; ד. ירושה מחיים, כלומר שהרב ממנה בחייו את יורשו ומכתירו לרב הצעיר.'
ידבר הלמד מעניינו, שמוסד הרבנות בטרנסילוואניא (ולמעשה בכל המדינות השכנות) הפך תוך שנים-שלושה דורות לכעין מסדר סגור ונעול למספר קצוב של משפחות. חדירת תלמידי חכמים צעירים ואברכים מוכשרים לא נתאפשרה אלא במקרים יוצאים מן הכלל, המאשרים את הכלל... לא היתה כמעט קהילה בטרנסילוואניא, שהרבנות לא תעבור בירושה לבן או לחתן. במקרים רבים התפצלו גלילות רבניים ונוצרו גלילות חדשים לשם סיפוק משרות הולמים לבנים וחתנים, שישבו על התורה סמוכים על שולחן אבותיהם או חותניהם... יעו"ש. דבריו מאשרים

לשולשלת רבנים, זכה להעטר במשרת הרבנות⁵².

ואין חכם כבעל הנסיון, גם אנכי זכור אזכור אלפי התלמידים הגונים וראוים שלמדנו יחד אצל רבותינו הגאה"ק בעל ערוגות הבושם זצ"ל והגאה"ק בעל זכרון יהודה ואלפי יהודה זצ"ל והגאה"ק בעל שבט סופר זצ"ל ולהבל"ח אשר הם חיים אתנו הי"ו, ואף שרובם ככולם לא היו מבנין רבנן עכ"ז רובם ככולם זכו להיות מנהיגים בישראל ופרנסים, ואף שלא בירושה, או בעה"ב חשובים בכל עיר ועיר, וגם אנכי הצעיר הכותב בעזהש"י מבע"ב חשובים ונכבדים הי"ו עכ"ז זכיתי ברבנות שלא בירושה, וגם חנני השם בבנין וחתנין רבנן הי"ו, וכבר אמרו בכל כה"ג עשה דברים לשם פעלים וסוף הכבוד לבוא. אבל אין זה דרך התורה ודרך הנימוס לבוא בגבול חבירו ובנחלת הרבנים אשר זה כל נחלתם, כבשו"ת מהר"ם שיק רכ"ח הנ"ל, וראה נא בחת"ס סי' י"ג איך שש ומתפאר שזכה להפך בזכות הת"ח ובניהם אחריהם ע"פ עומק ההלכה, וכן בשו"ת אבני צדק סי' ק' שמח שעלתה בידו להעמיד הדבר ליושנו בזכות הרבנים ובניהם אחריהם עיי"ש, והאיך יעלה כלל בלב אדם לעשות תקנה להרס ולחבל היסוד ח"ו ע"י טעמים הנ"ל שאין בהם אף סמיכה כל דהו כלל וכלל במחכת"ה.

לחלוטין את צדקת טענתו של הג"ר אשר לעמל, על דבר אי יכולתם של תלמידי חכמים שאינם מיוחסים לשבת על כס הרבנות ללא ירושת אבות. ויש עוד להאריך בזה, ואין כאן המקום להרחיב בכך.
52 מן החובה להעיר, שקצת קשה להלום את דברי הגאון המחבר, המעיד על עצמו שזכה במשרת הרבנות שלא בירושה, שכן שבתחילת דרכו, הוא שימש כרבה של הכפר צ'רטה הסמוכה לניגרשט, משרה אותה העביר לו חותנו הג"ר יהודה לייב ויינברגר אב"ד ניגרשט והגלילות, ולאחר פטירתו של חותנו בשנת תר"ץ, נתמנה לרבה של ניגרשט שעל יד סאטמער, משרה שגם אותה קיבל בירושה מחותנו הג"ר יהודה לייב ויינברגר אב"ד ניגרשט, אשר ירשה מאחיו הג"ר שמואל ליב ויינברגר, שירשה מאביו הג"ר פנחס ויינברגר [אחיו של מהריא"ץ ויינברגר, רבה של מארגענטן, תלמיד החת"ס]. רק לאחמ"כ, כאשר כבר פקע שמייה כגאון מופלג וכמומחה לדיני גיטין והיתר עגונות, אודות לרבנותו בשתי העיירות הנ"ל, או נתמנה מכח עצמו לרבה של ארדאד הסמוכה לסאטמער. ולאחר שנתמנה הג"ר יואל כ"ץ לרבנות ארדר, הוריש את רבנותו בעיר נגרשט לחתנו הג"ר שמואל טייטלבוים - ראה על כך חכמי טראנסילוואניה ח"א עמוד לד, חכמי טראנסילוואניה, ח"ב עמ' 131 בערכו. לאור זאת, קצת צ"ע על דברי הגאון המחבר, אלא אם כן נפרש בדוחק את דבריו שמתייחסים רק לרבנות ניגרשט, בה אכן זכה ללא ירושה.